

چگونه می‌توان به کمک روش‌های تدریس فعال و مشارکت دانش‌آموزان در کار گروهی انگیزه آن‌ها را در درس تاریخ ارتقا داد (مطالعه موردی دبیرستان شمیم دانش سونک)

اعظم تقی پور

چکیده

یکی از علل عمده ضعف در یادگیری و در نتیجه مشاهده نمرات پایین میان دانش‌آموزان نداشتن انگیزه و علاقه کافی برای یادگیری است. انگیزه حالت درونی فرد است که موجب تداوم رفتار تا رسیدن به هدف می‌شود. انگیزه ارتباط مستقیم با پیشرفت تحصیلی دارد. به همین علت علاوه بر آن که انگیزه وسیله‌ای برای پیشرفت تحصیلی در نظر گرفته می‌شود گاهی از آن به عنوان هدف نیز نام برده می‌شود، زیرا با افزایش انگیزه، پیشرفت تحصیلی نیز پدید می‌آید. امروزه می‌بینیم که بیشتر فعالیت‌های یادگیری از طریق هم‌یاری ترغیب می‌شود. زمینه دانشی و عاطفی و اجتماعی به هم پیوند می‌خورند و جنبه‌های گوناگون شخصیت فراگیرندگان مورد تأیید قرار می‌گیرند. آشکار است که دانش‌آموزان بدون مشارکت و فعالیت نمی‌توانند در جریان فعالیت یادگیری قرار بگیرند و بهره‌ای از آموزش نمی‌برند. در واقع یکی از روش‌های موفق که در پیشرفت تحصیلی تأثیر زیادی دارد یادگیری به شیوه هم‌یاری یا کار گروهی است. معلم باید فعالیت‌های یادگیری از طریق هم‌یاری را به گونه‌ای سازمان دهد که دانش‌آموزان احساس حقیقی وابسته بودن به یکدیگر را داشته باشند و بدانند که هیچ یک از اعضای گروه نمی‌توانند موفق باشند مگر این که تمام اعضا موفق شوند. یکی از مهم‌ترین دروسی که نقش مهمی در زندگی دانش‌آموزان دارد درس تاریخ می‌باشد. تاریخ هر ملتی، نمادی از هویت آنان است که در شکل‌گیری شخصیت و هویت جوانانش، نقش اساسی خواهد داشت. تاریخ یکی از مهم‌ترین و بهترین مآخذ تعلیم و تربیت برای انسان‌ها است و همان‌طور که گفته شده «هیچ قسمتی از فرهنگ یک جامعه به اندازه تاریخ در هویت بخشی موثر نیست». این مسئله تنها با آموزش درست تاریخ میسر می‌شود. و در این راه باید دانش‌آموزان را به گونه‌ای جذب درس تاریخ و فلسفه حاکم بر آن کرد که بعد از پایان درس، آنان خود به دنبال چرایی مسائل بروند و به تحقیق در امور بپردازند. این جستار با استفاده از ابزار مشاهده، مصاحبه، پرسشنامه و پس از مطالعه و بررسی اسناد و مدارک موجود، درصدد است در یابد که چگونه می‌توان با استفاده از روش‌های تدریس فعال و تعامل و مشارکت گروهی، برای آموزش بهتر و افزایش انگیزه و علاقه دانش‌آموزان

^۱ - دانش‌آموخته دکتری تاریخ دانشگاه اصفهان، shirbodjalil@gmail.com، ۰۹۱۳۴۵۸۳۲۰۳

به درس تاریخ استفاده کرد. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که استفاده از روش‌های تدریس فعال و تعامل گروهی مانند: جدول بندی مطالب به صورت گروهی، پرسش و پاسخ، بحث گروهی، ارائه درس توسط دانش-آموزان، طرح انواع سوال از درس‌ها به صورت گروهی، کشیدن نقشه‌های تاریخی در حیاط مدرسه، ساخت نمونه‌های تاریخی با کمک دیگر دانش‌آموزان و... هر چند نه با یک میزان اهمیت نقش بسزایی در آموزش بهتر و ارتقا یادگیری دانش‌آموزان در درس تاریخ داشته است.

کلید واژگان: تاریخ، دانش‌آموزان، کتاب‌های درسی تاریخ، روش‌های تدریس فعال، تعامل، راهکارها.

مقدمه

یادگیری یک فرآیند اجتماعی است و فعالیت‌های یادگیری برای رسیدن به مرحله تولید اندیشه و اطلاعات حیاتی است. این موضوع را ژان پیاژه، که از محققان پیشگام در زمینه تعیین تحول فکر به شمار می‌رود، تأیید می‌کند. پیاژه نشان داده است که بیشتر آموخته‌های مهم ما حاصل تعامل با دیگران است. اگر دانش‌آموزان در مورد یک کتاب، یک تکلیف و یا یک مسأله فقط نظرات، واکنش‌ها و پرسش‌های خود را داشته باشند، یادگیری آنان به اندازه زمانی که به نظرات دیگران نیز دسترسی داشته باشند، پربار نخواهد بود. عمده‌ترین هدف این روش کوشش برای دستیابی به فعالیت‌های عالی ذهنی است. در واقع به اعتقاد صاحب‌نظران، یکی از وظایف مهم آموزش و پرورش امروزی، ایجاد محیطی است که در آن دانش‌آموزان نگرش خاصی از مدرسه، حرفه و آینده خود و به طور کلی از جامعه به دست آورند. بدون شک، نگرشی که دانش‌آموزان در مدرسه کسب می‌کنند در جهت رشد عاطفی، روانی و اجتماعی ایشان بسیار موثر می‌باشد. از این‌رو، معلمان می‌توانند با به کارگیری اقدام‌پژوهی و به کار بردن روش‌های فعال تدریس و مشارکت گروهی، مهارت‌ها و نگرش‌هایی مانند مسولیت‌پذیری، استقلال عمل و خودآموزی را در دانش‌آموزان پرورش دهند.

بنابراین محتوا و روش تدریس باید به گونه‌ای طراحی شود که میزان انگیزه در دانش‌آموزان افزایش یابد. تا زمانی که دانش‌آموزان انگیزه‌ای برای یادگیری نداشته باشند، تدارک فعالیت‌های آموزشی کاری عبث خواهد بود. از طرفی، هدف از آموزش درس تاریخ به دانش‌آموزان، آگاهی از گذشته و استفاده از آن در زندگی فردی و اجتماعی است نه یادگیری ساده دانش. در واقع تاریخ هر کشور، شناسنامه و هویت ساکنان آن سرزمین است. دانش‌آموزان هر کشور، از طریق آگاهی از گذشته سرزمین خود و دست آورده‌های تمدنی و فرهنگی پیشینیان، می‌توانند اوضاع کنونی جامعه‌شان را بهتر درک نموده و گام‌های حساب شده برای آینده خود بردارند. تاریخ سرگذشت گذشتگان و عبرت آموز آیندگان است. هر کشوری متعلق به تاریخ و گذشته خود است و حوادث رخ داده در آن، پشتوانه فرهنگی آن کشور محسوب می‌شود. فردی که از گذشته تاریخی خود مطلع است، از فرهنگ جامعه خویش دور نیست و در بطن آن زندگی می‌کند و با کسب تجربه زندگی را برای خود هموار می‌سازد. به همین خاطر، در برنامه‌های درسی کشورهای پیشرفته و بعضاً نوپای جهان، توجه خاصی به درس تاریخ می‌شود. اما جایگاه درس تاریخ در کشور قدیمی و تمدن‌ساز ایران، نامطلوب است و شمار قابل توجهی از دانش‌آموزان علاقه‌ای به آن نداشته و اعتقادی به تأثیر تاریخ در زندگی‌شان ندارند. با وجود دخالت عوامل

متعدد در پدید آمدن این وضعیت نامناسب، باید گفت که این معضل تا حدی متأثر از شیوه‌های رایج آموزش تاریخ و تلاش اندک دبیران برای برانگیختن علاقه دانش‌آموزان به این درس است.

با توجه به شرایط مذکور، این پرسش اساسی باقی می‌ماند که چگونه معلمان می‌توانند اسباب علاقه‌مندی دانش‌آموزان به درس تاریخ را فراهم سازند؟ چگونه معلمان می‌توانند با استفاده از روش‌های فعال تدریس و تعامل و مشارکت گروهی در ارتقاء انگیزه و توسعه درس تاریخ موثر واقع شوند. دیگر پرسش‌های احتمالی که پیرامون این موضوع مطرح می‌شوند، عبارتند از: برای انجام تحول در شیوه‌های آموزش تاریخ، چه ابزارها و امکاناتی مورد نیاز است؟ آیا می‌توان با امکانات و ابزارهای موجود در محیط‌های آموزشی، تحول قابل توجهی در شیوه‌های موجود آموزش تاریخ ایجاد نمود؟ آیا می‌توان از والدین و خانواده‌ها، برای افزایش علاقه بچه‌ها به تاریخ مدد گرفت؟ آیا می‌توان فعالیت‌های مشخص و ساده‌ای برای تحریک علاقه دانش‌آموزان به تاریخ، طراحی و اجرا کرد؟

در این تحقیق، درصدد هستیم تا نشان دهیم که با به کار بردن روش‌های تدریس فعال، تعامل و مشارکت گروهی و همچنین استفاده مناسب از برخی امکانات قابل دسترس و نیز دنبال نمودن راهکارهای خلاقانه و جذاب، می‌توان بر علاقه دانش‌آموزان به درس تاریخ افزود. در تبیین این راهکارها و شیوه‌های جذاب و ساده، تمرکز روی آموزش به وسیله روش‌های تدریس فعال، تعامل و مشارکت گروهی مبنای کار قرار گرفته است. این روش از آن رو مد نظر قرار گرفته که در اغلب اوقات روش تعامل و مشارکت گروهی نتیجه بخش بوده و مهم‌ترین پیامد آن در دبیرستان «شمیم دانش سونک» افزایش علاقه دانش‌آموزان به درس تاریخ بوده است.

فصل اول

کلیات

این فصل به طرح تحقیق و کلیات پژوهش اختصاص دارد، ابتدا به تبیین موضوع و مسأله پژوهش پرداخته و ضرورت پرداختن به این موضوع بیان شده و سپس اهداف، پرسش‌ها و فرضیه‌های تحقیق، اهمیت و روش تحقیق را بیان کرده است.

بیان مسأله

آموزش درس تاریخ در مدارس، به یکی از موضوع‌های دشوار و مورد توجه تبدیل شده است. تعداد اندکی از معلمان می‌توانند درس تاریخ را به نحو احسن و منطبق با اهداف آموزشی قصد شده آموزش دهند. در مدارس، روال معمول بسیاری از دبیران آن است که مطالب کتاب درسی را به جزوه سؤال و جواب تبدیل ساخته و از این طریق، دانش‌آموزان را وادار به حفظ طوطی‌وار تمام مندرجات کتاب می‌نمایند. به واسطه این امر، آموزش تاریخ، عمدتاً جنبه رفع تکلیف یافته و بیشتر دانش‌آموزان برای کسب نمره به آن توجه می‌نمایند. نتیجه دیگر مجبور ساختن دانش‌آموزان به حفظ چند صد سؤال و جواب مهم و غیر مهم، آن است که اغلب دانش‌آموزان، از تاریخ دلزده شده و مطالعه آن را بی‌هوده و بی‌تأثیر در زندگی حال و آینده‌شان می‌دانند. برای آموزش اثربخش درس تاریخ حتماً باید از روش‌های دیگری از جمله روش‌های فعال تدریس استفاده شود تا ساخت شناختی دانش‌آموزان تقویت شده، به چالش فکری برسد، بیندیشد، و یادگیری بهتر صورت بگیرد. در واقع درس تاریخ علاوه بر برگزاری کلاس و روش سخنرانی باید در محیط‌های دیگر (از جمله موزه‌ها، اماکن تاریخی) و با استفاده از ابزار و امکانات و با روش‌های متنوع تدریس فعال، مشارکت و کار گروهی آموزش داده شود. در این صورت دانش‌آموزان آن‌چه را خوانده‌اند به صورت مفهومی یاد می‌گیرند.

از زمانی که به تدریس درس تاریخ در دبیرستان «شمیم دانش» سونک مشغول شدم، متوجه عدم علاقه و توجه برخی از دانش‌آموزان به کلاس شده‌ام؛ که از درس، کتاب و معلم گریزان هستند و بیشتر سعی دارند که خودشان به صورت مستقل و بدون اتکا به معلم درس را فرا بگیرند. در واقع مسئله اصلی که این مدت با آن رو به رو بودم این بود که دانش‌آموزان متوسطه دوم علاقه زیادی به درس تاریخ نداشتند و این مسئله در ذهن بنده وجود داشت که با چه روش‌هایی می‌توان میزان مشارکت دانش‌آموزان در فرآیند تدریس تاریخ را افزایش داد و در نتیجه آن، میزان انگیزه آن‌ها به این درس را ارتقا داد. بنابراین تصمیم گرفتم تا آن‌جا که می‌توانم وضعیت نامطلوب را دچار تغییر و تحول نموده و کلاس را از هر لحاظ دارای شور و نشاط کافی نمایم.

در نشست‌ها و تماس‌هایی که با دیگر دبیران تاریخ داشته‌ام، به این نتیجه رسیده‌ام که این مسئله تنها خاص من نیست بلکه آن‌ها هم به نوعی با این مشکل مواجه هستند و هر کدام می‌کوشند به شیوه‌ای این مشکل را حل کنند. در این اثنا با برخی از همکاران دیگر، مدیران، معاونین و مشاوران نیز به گفت‌وگو پرداخته‌ام که تقریباً همگی در باب این مسئله متفق‌القول بوده‌اند.

بنابراین از مجموع گفته‌های همکاران و یافته‌هایی که در نتیجه تحقیقات مختلف کسب شده بود دریافتم که تعدادی از دانش‌آموزان نسبت به درس تاریخ علاقه‌ای نشان نداده و بسیاری از آن‌ها درس را فقط به واسطه کسب امتیاز در کنکور مورد مطالعه قرار می‌دهند. شاید علت اصلی این مسئله این است که هنوز جایگاه و اهمیت درس تاریخ در نظام آموزشی ما مشخص نشده است و به آن به عنوان یک درس اصلی و پایه نگریسته نمی‌شود. دانش‌آموزان نیز صرفاً تلاش می‌کنند آن را بدون یادگیری تنها حفظ کنند، بدون این که درک درستی از تاریخ به دست آورده باشند. البته نباید از نوع نگاه کادر اداری مدارس و سایر دبیران غافل ماند، که خود در بی اهمیت جلوه دادن این درس در مقایسه با دروس دیگر و دادن انرژی منفی به دانش‌آموزان تأثیر بسزایی دارند. برای این پژوهش هر سه پایه متوسطه دوم انتخاب شد. تعداد دانش‌آموزان در پایه دهم ۲۸ نفر، در پایه یازدهم ۳۸ نفر و در پایه دوازدهم ۱۸ نفر هستند. در ابتدای کار از خود دانش‌آموزان شروع کردم و علل افت تحصیلی و عدم شوق و نشاطشان را جویا شدم. دانش‌آموزان عنوان کردند که به علل نداشتن دبیر متخصص در رشته تاریخ، حجم سنگین مطالب کتاب به ویژه در پایه یازدهم و دوازدهم قادر به حفظ کردن آن‌ها نیستند. لذا طرح پژوهش را ابتدا با مدیر مدرسه سرکار خانم زهرا مالکی در میان گذاشتم و او مرا بسیار تشویق به انجام این کار کرد.

اهداف تحقیق

- بررسی تأثیر روش مشارکت دانش‌آموزان در کار گروهی بر ارتقاء یادگیری درس تاریخ.
- بررسی علل بی‌توجهی دانش‌آموزان به درس تاریخ.
- بررسی تأثیرپذیری دانش‌آموزان از روش کار گروهی.

پرسش‌ها و فرضیه‌ها

- چه عواملی بر بی‌توجهی دانش‌آموزان دبیرستان سونک به درس تاریخ نقش داشت.
- روش تدریس فعال، مشارکت و کار گروهی چه تأثیری بر توسعه یادگیری دانش تاریخ در دبیرستان شمیم دانش سونک داشت.

فرضیه‌ها

- عواملی متعددی هم‌چون حجم زیاد مطالب درسی، رقابت ناسالم بین دانش‌آموزان، اعتماد به نفس پایین دانش‌آموزان در بحث کردن، خشک بودن جو کلاس، وجود نداشتن محیط آزاد و بدون تنش، عدم استفاده از دبیر متخصص در درس تاریخ، استقبال نکردن معلمان از ایده‌های دانش‌آموزان و بی‌توجهی به تصاویر، نمودارها و کارهای دانش‌آموزان، قدرت تخیل پایین دانش‌آموزان و... در بی‌توجهی دانش‌آموزان به درس تاریخ موثر است.

- روش مشارکت و کار گروهی باعث ارتقاء انگیزه دانش‌آموزان دبیرستان شمیم دانش در درس تاریخ شد.

روش تحقیق

تدوین این تحقیق به روش توصیفی تحلیلی و با استفاده از ابزار مشاهده و پرسشنامه و پس از مطالعه و بررسی اسناد و مدارک موجود و گردآوری اطلاعات از دانش‌آموزان و همکاران، انجام گرفته است.

اهمیت و ارزش تحقیق

در ارزش و اهمیت دانش تاریخ می‌توان گفت که قرآن انسان‌ها را به مطالعه تاریخ دعوت کرده است، در واقع یک سوم از آیات قرآن تاریخی است. به طور خلاصه اهمیت و ضرورت آموزش تاریخ را در سه حیطه می‌توان بیان کرد: تاریخ و هویت‌بخشی، تاریخ و وحدت ملی، تاریخ و عبرت‌آموزی. بنابراین با توجه به مطالب ذکر شده و از آنجایی که درس تاریخ از جمله دروس پایه در مقاطع دبیرستان است و آشنایی با تاریخ می‌تواند درک دانش‌آموزان را نسبت به سایر دروس افزایش دهد مطالعه و بررسی این موضوع از اهمیت زیادی برخوردار است.

سابقه پژوهش

درباره سابقه این پژوهش باید گفت که تا کنون چند اقدام پژوهی تحت عنوان «چگونه کلاس تاریخ را با نشاط و جذاب کردم»، «چگونه دانش‌آموزانم را به درس تاریخ علاقه‌مند کردم» انجام گرفته است. و نویسندگان آن‌ها به طور خلاصه و ناقص به بررسی عوامل بی‌توجهی دانش‌آموزان به درس تاریخ پرداخته‌اند. علاوه بر آن نویسندگان اشاره‌های کوتاهی نیز به اجرای چند روش برای علاقه‌مند کردن دانش‌آموزان به درس تاریخ کرده‌اند. اما این پژوهش با نگاهی متفاوت از تحقیقات قبل به صورت موردی مدرسه «شمیم دانش سونک» را مورد مطالعه قرار داده و تأثیر روش‌های تدریس فعال و مبتنی بر تعامل را در ارتقاء یادگیری درس تاریخ و علاقه دانش‌آموزان به آن بررسی کرده است.

فصل دوم

روش تدریس فعال مبتنی بر تعامل

عصر حاضر با چالش‌های بسیار و پیچیده در جامعه، نحوه انجام کار، برقراری ارتباط با دیگران و نحوه یادگیری ما را تحت تأثیر قرار داده است. عامل اصلی در این تغییرات، افزایش نقش بنیادی اطلاعات و دانش است، که جامعه اطلاعاتی، جامعه دانش و جامعه یادگیری، اصطلاحاتی برای معرفی این دوره هستند. در پیوند میان جامعه و دانش، یادگیری عامل اصلی است و این تغییرات باعث تغییر معلمان، دانش‌آموزان و ابزارها و وسایل مورد استفاده برای تدریس می‌شود. در زمان حاضر، معلمان باید دانش خود را در مورد تغییرات مداوم در فرایند یادهی یادگیری دوباره خلق کنند. تحول در روش تدریس، به عنوان یکی از ابزارهای بهبود آموزش و تدریس جایگاه خود را به سرعت در نظام‌های آموزشی باز یافته است. از دلایل گسترش این اندیشه در نظام‌های آموزشی، ناکارآمدی تحقیقات سنتی در پاسخ‌گویی به سوالات اساسی آموزش و پرورش به‌ویژه در سطح کلاس‌های درس است. مدت‌ها است که فاصله میان تحقیقات سنتی و نیازهای معلمان منشأ اعتراض و انتقاد از شیوه‌های موجود تحقیقات آموزشی گردیده است (صبری، ۱۳۹۴: ۱۳۶).

امروزه در تمامی سطوح تحصیلی و در هر درسی، صحبت از روش‌های فعال تدریس است که آن را به عنوان راه‌حلی برای دست یافتن به بازدهی بهتر فرایند یادهی یادگیری مطرح می‌کنند: «روش‌های فعال تدریس، یکی از مسائل مطرح در نظام آموزشی نوین است، تقریباً در تمامی رشته‌های آموزشی، به نحوی سعی در ایجاد تغییر در ساختار آموزش سنتی دارند و تلاش می‌کنند، با استفاده از راه‌کارهایی، انگیزه دانش‌آموزان را برای یادگیری افزایش دهند و مشارکت آن‌ها را در امر یادهی و یادگیری برانگیزانند.» «دانش‌آموزان، بسیاری از مطالب را از یکدیگر یاد می‌گیرند. برنامه‌ریزی و همکاری با هم، نه تنها از نظر رشد اجتماعی به آن‌ها کمک می‌کند، بلکه از جنبه رشد شناختی نیز باعث رشد و شکوفایی آنان می‌شود. توصیه می‌شود، فعالیت‌های مشارکتی نقش بیش‌تر و برتر در کلاس درس داشته باشد.» در واقع برای ایجاد یک فضای خلاقانه به طوری که دانش‌آموز به چالش فکری برسد و خود بیندیشد و یادگیری در وی صورت گیرد چاره‌ای ندارد جز این که در محیطی چالش‌انگیز قرار گیرد تا با تلاش خود به نتیجه مورد نظر برسد. همچنین فعالیت‌های عملی و ایجاد فضای پرسش و پاسخ و جست‌وجوگرانه یکی از عوامل انگیزش برای دانش‌آموزان است که تحرک، جنب و جوش، خودباوری را در آنان تقویت نموده و علاقه‌مندیشان را به درس بیشتر می‌کند. برای رسیدن به چنین فضای مناسب و تحقق ایده‌های فوق که به نظر می‌رسد حداقل انتظار نظام آموزشی از کلاس‌های درس تاریخ است. استفاده از روش‌های جذاب تدریس در یادگیری پایدار دانش‌آموزان تأثیر مثبتی خواهد گذاشت. همچنین

هنگامی که دانش‌آموزان در فرایند تدریس مشارکت فعالی دارند و درگیر آموزش می‌شوند اضطراب ناشی از کار گروهی و ارزشیابی به مرور زمان کاهش خواهد یافت.

و این آغازی بود بر راه روش‌های فعال تدریس در تمامی درس‌ها که شامل حال درس تاریخ نیز شد و بر اساس آن روش‌های متفاوتی چون: روش تدریس اعضای تیم، روش ایفای نقش، روش مشارکتی، روش پرسش و پاسخ و ... مطرح گردیدند. به علاوه، برای هر یک از این روش‌ها، محاسن فراوانی در مقابل روش سنتی تدریس مطرح شد و به چاپ رسید. بروشورهایی نیز آماده و در سراسر کشور توزیع گردید. در ادامه چند روش تدریس فعال که مبتنی بر تعامل هستند و در آموزش تاریخ موثرند و در این پژوهش اساس کار قرار گرفتند را معرفی خواهیم کرد.

روش یادگیری مشارکتی

روش‌های تدریس مبتنی بر تعامل فعالیت‌هایی هستند سنجیده و منظم درباره موضوع با مسئله‌ای خاص، در فضایی کاملاً اجتماعی و آزاد از نظر بیان اندیشه و تصمیم‌گیری. در این روش‌ها بر خلاف روش‌های قبلی، دانش‌آموزان با مشارکت فعالانه در فعالیت‌های آموزشی، مسولیت یادگیری را بر عهده می‌گیرند. آن‌ها با مذاکره و مباحثه، اطلاعات خود را مبادله می‌کنند، و در مورد راه‌حل‌های انتخاب شده به قضاوت می‌نشینند و از اندیشه و نگرش‌های یکدیگر با ذکر دلایل متکی بر حقایق، مفاهیم و اصول علمی دفاع می‌کنند. در فرایند چنین فعالیتی دانش‌آموزان توانایی لازم را برای تجزیه و تحلیل و ارزیابی عقاید، اندیشه‌ها و انتقادات خود و دیگران چه درست و چه نادرست کسب می‌کنند. در تدریس تعاملی موقعیتی فراهم می‌شود که در آن دانش‌آموزان یکدیگر را به عنوان گروه همکار تجربه کنند، و در فرایند یاد می‌گیرند که چگونه خود و دیگران را تأیید یا رد کنند، و به اندیشه‌های دیگران احترام بگذارند، و دوستی‌های خود را فارغ از نژاد، جنس و دیگر تقسیمات گروهی گسترش دهند.

تدریس مبتنی بر تعامل در موقعیت‌های مختلف، و با توجه به محتوا، هدف، آرایش کلاس و امکانات ممکن است به روش‌های مختلف به اجرا در آید. یادگیری مشارکتی یکی از روش‌های یادگیری مبتنی بر تعامل است. ایده کلی روش یادگیری مشارکتی سابقه‌ای طولانی دارد، اما توسعه برنامه‌های آموزشی و پژوهش‌مدار، که روش مشارکتی را برنامه‌ریزی و مورد آزمون قرار داده، تقریباً از اوایل سال ۱۹۷۰ آغاز شده است. این رویکرد حاصل اندیشه نظریه‌پردازان و محققانی است که می‌خواستند به نحوه یادگیری کودکان از تجربه پی ببرند. آن‌ها با این اندیشه که دانش‌آموزان باید منفعل و تحت تسلط معلم باشند شدیداً مخالف و معتقد بودند که تجربه بیشترین نقش را در فرایند یادگیری دارد، به شرطی که همراه با تجزیه و تحلیل منظم و منطقی باشد.

راهبردهای رویکرد مشارکتی، دانش‌آموزان را در این که چگونه فکر کنند و چگونه دانش خود را ارزشیابی کنند کمک می‌نماید. در این رویکرد آموزشی، دانش‌آموزان با شنیدن انتقادات هم‌سالان خود بینش بیشتری نسبت به وضع و حال خود پیدا می‌کنند، و درک و فهم خود را به وسیله شنیدن چگونگی درک و فهم دیگران، گسترش می‌دهند (شعبانی، ۱۴۰۱: ۳۴۸).

روش مشارکتی نوعی از فعالیت‌های آموزشی است که ویژگی‌های خاص خود را دارد. دو عامل مهم و تأثیرگذار در تمام روش‌های مشارکتی عبارتند از: ساختار مشوق مشارکتی و ساختار وظیفه مشارکتی. منظور از ساختار مشوق مشارکتی این است که دانش‌آموزانی که به صورت مشارکتی فعالیت می‌کنند و در دریافت پاداش به هم وابسته‌اند. یعنی همه آن‌ها در موفقیت‌های کسب شده شریک هستند. ساختار وظیفه مشارکتی موقعیت‌هایی هستند که به دانش‌آموزان اجازه می‌دهند با هم بر روی بعضی از وظایف کار کنند، و کوشش‌های خود را به منظور دستیابی به اهداف آموزشی هماهنگ و هم‌سان سازند. بنابراین، روش مشارکتی روشی است که در آن:

- دانش‌آموزان به منظور تسلط بر محتوا و مواد آموزشی به صورت گروهی کار می‌کنند.

- اعضای هر گروه، از دانش‌آموزانی با موفقیت تحصیلی بالا، متوسط و پایین تشکیل شده است.

- اعضای هر گروه از نژادها، فرهنگ‌ها و جنسیت‌های مختلف دانش‌آموزی‌اند.

- نظام پاداش به جای فردمدار، گروه‌مدار است (همان، ۱۴۰۱: ۳۴۹).

وظیفه معلمان در فرایند تدریس باید افزایش کارایی دانش‌آموزان و کنترل فرصت‌های یادگیری باشد. روش یادگیری مشارکتی سبب می‌شود که دانش‌آموزان در خلال تعامل و همکاری تجارب خود را سازمان‌دهی کنند، و اندیشه‌های منطقی و مهارت‌های سطح بالای ارتباط کلامی خود را افزایش دهند. به عبارت دیگر معلمان به جای کار کردن با کل دانش‌آموزان در زمان و مکان معین، و ایجاد موقعیتی که در آن دانش‌آموزان به طور انفرادی برای تسلط بر محتوا یا کسب مهارت‌های شناختی کار کنند، با گروه‌هایی کار خواهند کرد که با همکاری و هم‌یاری به مطالعه و تحلیل محتوای آموزشی می‌پردازند. بنابراین در رویکرد آموزش مشارکتی همواره دو هدف عمده دنبال می‌شود:

- بهبود درک و فهم و مهارت‌های شناختی دانش‌آموزان در موضوعاتی که تدریس می‌شود.

- افزایش مهارت در تعامل اجتماعی و احترام به خرده فرهنگ‌های موجود در مدرسه.

در فرایند چنین آموزشی از دانش‌آموزان انتظار می‌رود که مهارت‌های شناختی و اجتماعی خود را تقویت، و نگرش‌های مثبتی را نسبت به نژادها و اندیشه‌های مختلف کسب کنند. سنجش کارایی و موفقیت در روش

مشارکتی بر اساس معیارهای چندگانه است. این معیارها طبق گزارش بعضی از منابع معتبر شامل پیشرفت تحصیلی، روابط درون گروهی، و عزت نفس است.

مراحل اجرای روش یادگیری مشارکتی

روش مشارکتی را می‌توان در سطوح و پایه‌های متعدد، و در قلمرو و موضوعات مختلف اجرا کرد. به منظور اجرای این روش به طور صحیح، معلمان و مجریان آموزشی به سازمان‌دهی دانش‌آموزان، فعالیت‌های یادگیری، و ارزشیابی نتایج فعالیت‌های انجام شده نیازمندند، اما آنان انعطاف‌پذیری قابل توجهی در درون گروه‌های مختلف دارند، و از فرمول‌های معین برای اجرای روش مشارکتی پیروی نمی‌کنند.

مطالعات و تحقیقات گسترده و پیچیده‌ای در مورد مراحل اجرای روش مشارکتی انجام گرفته است. اکثر آنان چهار مرحله مهم را برای اجرا متذکر شده‌اند که عبارتند از:

- ارائه یا معرفی محتوا

در این مرحله معلمان محتوا را معرفی و زمینه مرور احتمالی درس را فراهم می‌کنند. این مرور اجمالی شامل ساختار مربوط به دانش و فرایند دانستن است. نگاه اجمالی باید قبل از فرایند یادگیری اتفاق بیفتد. در واقع روش مشارکتی باید در زمینه و بستری اجرا شود که معلمان بتوانند فرصت‌های درگیری و تعامل سازنده را برای آموختن فراهم سازند. با چنین نگرشی ارائه محتوا ماهیت امری اجباری خواهد بود.

در این مرحله معلم محتوای درس را ارائه می‌دهد، و همانند هر راهبرد دیگری، اثربخشی این اجرا زمینه یادگیری بالقوه را فراهم می‌سازد. دانش‌آموزان وقتی یاد می‌گیرند که فرصت مطلوب یادگیری داشته باشند. در طراحی موقعیت‌های یادگیری، جایی که دانش‌آموزان مسائل و راه‌حل‌های آن را کشف می‌کنند، معلم از مواد آموزشی استفاده می‌کند و وظایفی که موضوع آموزش را به طور موثر معرفی می‌کند، تعیین می‌نماید.

یادگیری در روش مشارکتی یک روش خودآموز نیست، بلکه روشی است برای کمک دانش‌آموزان به یکدیگر در آموختن محتوایی که به آن‌ها معرفی شده است. معلم همواره نقش ارائه دهنده یا معرفی کننده محتوا، منتقد یا مساعدت کننده را بازی می‌کند که منابع و مواد آموزشی و تجارب مورد نیاز دانش‌آموزان برای فهم محتوای درس را فراهم می‌سازد.

- تمرین مهارت یا توسعه فعالیت‌های آموزشی در گروه‌های نامتجانس

دو عامل مهم ساختار وظیفه و نامتجانس بودن، اثربخشی گروه‌های یادگیری را فراهم می‌کنند. ساختار وظیفه یا وظایف تحصیلی و راهکارهای عملی اتمام آن‌ها به منظور وابسته کردن اعضا به طور فعال در یادگیری طراحی شده‌اند. در بسیاری از موارد موفقیت‌آمیز روش یادگیری مشارکتی، اعضای گروه در فعالیت‌هایی چون

مباحثه در زمینه محتوا، تمرین‌های فردی و مساعدت‌های دو نفره درگیر می‌شوند. آن‌ها با هم یا به طور انفرادی روی موضوعات مطرح شده تمرین و تمرکز می‌کنند، و راه‌حل‌های خود را توضیح می‌دهند، و دریافت-های خود را درباره ماهیت مسئله و ارتباطش با دیدگاه‌های آشنا با هم مبادله می‌کنند. همچنین برای آمادگی در آزمون درباره ویژگی‌های فعالیت جدید، مطالب جمع‌آوری شده و اطلاعات کسب شده به تفصیل بحث و تبادل نظر می‌کنند.

- ارزشیابی دانش‌آموزان به طور انفرادی

در این مرحله، بدون کمک اعضای گروه، هر دانش‌آموز باید تسلط خود را بر محتوای درس در یک ارزشیابی انفرادی نشان دهد. در حالی که مسئولیت در ساختار وظیفه شامل تکمیل و برگه‌های تکالیف به طور مشترک یا ایجاد نتایج جمعی بود. هدف گروه‌ها در این قسمت، انجام مستقل و مطلوب وظایف به طور انفرادی است.

- بازشناسی گروه و ارائه پاداش

در بسیاری از روش‌های یادگیری مشارکتی، موفقیت گروه‌ها به وسیله میانگین نمره‌های افراد گروه شناخته می‌شوند. و امتیازاتی «نظیر عالی»، «بسیار خوب» و «خوب» را کسب می‌کنند. این امتیازات همراه با جوایز متناسب است. این جوایز موجب تقویت فعالیت گروه‌ها می‌شوند. گاهی فعالیت ممتاز یکی از اعضای گروه سبب می‌شود تا کل گروه تشویق شود (شعبانی، ۱۴۰۱: ۳۶۲).

بنابراین می‌توان گفت که روش یادگیری مشارکتی در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، ارتقای روابط اجتماعی و مهارت‌های حل مسئله مشارکتی نقش موثری دارد. بزرگ‌ترین محدودیت این روش مشکل رهبری و هدایت آن است. این روش اگر خوب سازماندهی و هدایت نشود، هیچ یک از اهداف مورد نظر تحقق نخواهند یافت.

روش پرسش و پاسخ

در این روش، معلم دانش‌آموزان را به تفکر و تلاش درباره مفهومی جدید یا بیان مطلبی تشویق می‌کند. وی اندیشه‌ها و تفکرات خود را به دانش‌آموزان دیکته نمی‌کند، بلکه چون آینه‌ای تفکرات و احساسات آن‌ها را منعکس می‌سازد، و با اظهارنظرهای منطقی، ادراک‌ها و فعالیت‌های دانش‌آموزان را جهت می‌دهد. اگر دانش‌آموزی در دستیابی به اهداف آموزشی یا توانایی در پاسخ دچار مشکل شود معلم مشکل را تنها با توضیح بر طرف نمی‌سازد بلکه به دانش‌آموز کمک می‌کند با انتخاب راهبردهای مناسب، خود شخصا در جهت حل مشکل اقدام نماید. او به عنوان یک تسهیل کننده رخدادهای آموزشی از داوری یا نتیجه‌گیری علمی و اخلاقی می‌پرهیزد. دانش‌آموزان در بیان عقاید خود کاملاً آزادند، و روابط معلم با دانش‌آموزان فارغ از هر گونه فشار و تحمیل است. معلم از جهت‌گیری فردی یا واکنش به صورت رفتار انتقادی اجتناب می‌ورزد و به جای توضیح

یا پاسخ مستقیم به دانش‌آموزان اجازه می‌دهد اظهار نظر کنند، و به جریان تفکر و احساسات خود جهت دهند. در این روش دانش‌آموزان می‌کوشند با فعالیت‌های ذهنی از معلوم به مجهول در جهت حل مسئله گام بر دارند. نقش معلم، در تمام مراحل تدریس، نقش ارشادی است نه جهت دهنده و کنترل کننده مستقیم فعالیت‌ها. او هرگز در پرسش یا رفتار ارشادی خود به تفسیر و ارزشیابی عملکرد دانش‌آموزان نمی‌پردازد بلکه به‌گونه‌ای رفتار می‌کند که آن‌ها بتوانند به راحتی نظرها و احساسات خود را ارائه دهند، و مسولیت اعمال خود را بپذیرند، و راه‌های دستیابی به اهداف آموزشی را خود شخصا انتخاب و طراحی کنند (شعبانی، ۱۴۰۱: ۳۲۶).

در روش پرسش و پاسخ معلم هنگام جلب توجه دانش‌آموز به مطلب یا درس جدید و تدریس آن، مستقیماً به بیان مطلب نمی‌پردازد بلکه با طرح سوال‌های برنامه‌ریزی شده، فعالیت ذهنی دانش‌آموزان را در مسیر مطالب و مفاهیم جدید قرار داده، آن را هدایت می‌کند تا خود به کشف مفاهیم جدید توفیق یابند. این روش، برای مرور مطالبی که قبلاً آموخته شده و یا ارزشیابی میزان درکی که دانش‌آموزان از مفهوم درس دارند، و همچنین برای پرورش قدرت تفکر و استدلال آن‌ها بسیار موثر است؛ اما سوالات باید با توجه به زمینه‌های علمی دانش‌آموزان به گونه‌ای مطرح شوند که توجه آنان را برانگیزد و ذهن آن‌ها را به حرکت در آورد.

روش پرسش و پاسخ بر سه اصل متکی است:

وجود سوال یا مسئله‌ای که کنجکاوی دانش‌آموزان را برانگیزد و آنان را وادار به تلاش ذهنی کند.

- طرح سوال‌های متوالی برای تداوم فعالیت‌های ذهنی.

- هدایت تلاش ذهن؛ برای کشف آگاهانه مسئله به طوری که نتیجه آن به خلاقیت فکری و کسب دانش منجر شود.

در واقع هدف از روش پرسش و پاسخ، تشخیص و تحریک تفکر، توانایی‌ها، علایق، تقویت قدرت استدلال، سنجش و قضاوت، استفاده از تجارب و دانسته‌های گذشته و ایجاد اعتماد به نفس در دانش‌آموز است. استفاده از این روش موجب تقویت اعتماد به نفس در دانش‌آموزان می‌شود. همچنین منجر به ایجاد علاقه و تقویت تفکر خلاق در دانش‌آموزان می‌شود. علاوه بر آن، استدلال و قدرت اظهار نظر دانش‌آموزان را تقویت می‌کند و دانش‌آموزان را به شرکت در بحث و فعالیت‌های آموزشی و در نتیجه یادگیری موثر تشویق مس کند (شعبانی ۱۴۰۱: ۳۲۷).

روش بحث گروهی

بحث گروهی، گفت‌وگویی است سنجیده و منظم درباره موضوعی خاص که مورد علاقه مشترک شرکت‌کنندگان در بحث است. این روش برای کلاس‌هایی قابل اجرا است که جمعیتی بین ۶ تا ۲۰ نفر داشته باشند.

در صورت بالا بودن جمعیت کلاس، باید آن‌ها را به گروه‌های کوچک‌تر تقسیم نمود، و یا از روش‌های دیگر استفاده کرد. در این روش، معمولاً معلم موضوع یا مسئله خاصی را مطرح می‌کند و دانش‌آموزان درباره آن به مطالعه، اندیشه، بحث و اظهار نظر می‌پردازند و نتیجه می‌گیرند؛ بنابراین بر خلاف روش سخنرانی، دانش‌آموزان در فعالیتهای آموزشی، فعالانه شرکت می‌کنند و مسولیت یادگیری را بر عهده می‌گیرند. آنان در ضمن مباحثه، از اندیشه‌ها و نگرش‌های خود با ذکر دلایل متکی بر حقایق، مفاهیم و اصول علمی دفاع می‌کنند. در اجرای صحیح بحث گروهی، دانش‌آموزان باید توانایی سازمان‌دهی عقاید و دیدگاه‌های خود، تحمل انتقادات دیگران چه درست و نادرست و ارزیابی نظرهای مختلف را در ضمن بحث داشته باشند؛ به عبارت دیگر روش بحث گروهی به دانش‌آموزان فرصت می‌دهد تا نظرها، عقاید و تجربیات خود را با دیگران در میان بگذارند، و اندیشه‌های خود را با دلایل مستند بیان کنند.

روش بحث گروهی، در مورد دروس و محتواهایی با ویژگی‌های ذیل قابل اجرا است:

- مورد علاقه مشترک شرکت‌کنندگان در بحث باشد.
- دانش‌آموزان درباره آن اطلاعات لازم را داشته باشند یا بتوانند کسب کنند.
- درباره آن بتوان نظرهای مختلف و متفاوت اظهار داشت.
- برای نیل به اهداف زیر می‌توان از روش بحث گروهی استفاده کرد:
 - ایجاد علاقه و آگاهی مشترک در زمینه خاص.
 - ایجاد و پرورش تفکر انتقادی.
 - ایجاد توانایی اظهار نظر در جمع.
 - تقویت توانایی انتقادپذیری.
 - ایجاد و تقویت توانایی مدیریت و رهبری در گروه.
 - تقویت قدرت استدلال.
 - تقویت قدرت تجزیه و تحلیل و تصمیم‌گیری
 - آشنایی با روش کسب اطلاعات و حل مسائل.
 - ایجاد رابطه مطلوب اجتماعی (شعبانی ۱۴۰۱: ۳۳۸).

مراحل اجرای روش بحث گروهی

مرحله اول: آمادگی و برنامه‌ریزی

- انتخاب موضوع: موضوع و عناوین روش بحث گروهی و ارتباط آن‌ها با هدف، باید در قالب کلمات و جملات صریح و روشن بیان شود.

- فراهم کردن زمینه‌های مشترک: قبیل از شروع بحث گروهی لازم است سطح اطلاعات دانش‌آموزان درباره موضوع یکسان شود.

- تعیین نحوه طرح و دیزاین شبکه‌های ارتباطی: یعنی به ترتیب قرار گرفتن و نشستن شاگردان به نحو ارتباط موثر.

مرحله دوم: روش اجرای بحث گروهی

- وظایف در روش بحث گروهی

فراهم کردن امکانات، شرکت در بحث (معلم موظف است تا در شروع بحث تحت عنوان، مقدمه، هدف و ضوابط بحث گروهی را شرح دهد و باید نقش خود را در جریان بحث تا حد یک شنونده کاهش دهد). کنترل و هدایت بحث.

- وظایف شاگردان در جریان بحث گروهی

معلم باید نقش شاگردان را به دقت به آنان بیاموزد، شاگردان باید درباره موضوع از قبل مطالعه کنند، کاملاً به صحبت‌های دیگران گوش کنند و انتظار نداشته باشند که نظر آنان حتماً پذیرفته شود.

محاسن و محدودیت‌های روش بحث گروهی

محاسن:

- با بحث گروهی، افراد می‌توانند در عقاید و تجربیات یکدیگر سهیم شوند.

- همکاری گروهی و احساس دوستی در بین اعضا تقویت می‌شود.

- فرصتی فراهم می‌شود که افراد، خود را ارزیابی کنند.

- اعتماد به نفس در افراد تقویت و روحیه نقادی در آن‌ها ایجاد می‌شود.

- هراس افراد کم‌رو و خجالتی برای صحبت کردن در جمع کاهش می‌یابد.

- قدرت مدیریت و رهبری دانش‌آموزان تقویت می‌شود.

- روش بحث گروهی، در تقویت استدلال و قدرت اندیشه منظم بسیار مفید است.

محدودیت‌ها:

- این روش برای کلاس‌های پر جمعیت قابل اجرا نیست.

- برای دانش‌آموزان دوره ابتدایی چندان مناسب نیست.

- روش اجرای آن مشکل است و به مهارت احتیاج دارد (همان، ۱۴۰۱: ۳۴۷).

علاوه بر روش‌های ذکر شده، از روش‌های تدریس فعال دیگر و روش‌هایی که اساس آن‌ها مبتنی بر مشارکت و کار گروهی است و در توجه دانش‌آموزان به درس تاریخ موثر واقع شد در این تحقیق استفاده گردید که در ادامه به آن‌ها پرداخته خواهد شد.

فصل سوم

عوامل بی توجهی دانش‌آموزان به درس تاریخ

گردآوری شواهد (۱)

به منظور مشخص کردن مسئله ذکر شده، یعنی بی‌علاقگی دانش‌آموزان دبیرستان شمیم دانش‌سونک به درس تاریخ، در نیمه اول سال تحصیلی ۱۴۰۱ جهت گردآوری داده‌ها به روش زیر اقدام کردم.

مشاهده

پس از این که چند جلسه از تدریس درس تاریخ در مدرسه شمیم دانش می‌گذشت متوجه شدم که اکثر دانش‌آموزان متوسطه دوم علاقه چندانی به درس تاریخ ندارند. مشاهده ظاهر بی‌توجه، خسته و بی‌علاقه کاملاً در دانش‌آموزان مشهود بود. در هنگام تدریس، حواس اکثر دانش‌آموزان، جای دیگر بود و با علاقه و توجه لازم به درس گوش فرا نمی‌دادند. این مشاهدات با پرسش از درس تدریس شده، در پایان کلاس و عدم پاسخگویی به سوالات از سوی دانش‌آموزان، و ترس و اضطراب آنان قطعی شد و این امر را برای من مسلم نمود که دانش‌آموزان توجهی به درس نداشته و ندارند. این مسئله که تا حدود زیادی فکر من را به خود مشغول کرده بود، من را بر آن داشت تا از کنگه مسئله آگاهی یابم. بنابراین بعد از مشاهده جو حاکم بر کلاس، ثبت نمرات بسیار پایین، درصد مصاحبه با دانش‌آموزان برآدم تا شاید علل این عدم علاقه را دریابم. علاوه بر آن این موضوع را با مدیر مدرسه، معاون و دیگر دبیران هم در میان گذاشتم.

مصاحبه با دانش‌آموزان

نمونه‌هایی از چندین مصاحبه با دانش‌آموزان:

مصاحبه کننده: خانم الف (کلاس دوازدهم): علت عدم توجه و گوش ندادن شما در هنگام تدریس درس تاریخ چیست؟ جواب: من از این روش تدریس اصلاً خوشم نمی‌آید، هر جلسه تکراری، دبیر می‌آید، اول ساعت از ۴ الی ۵ نفر می‌پرسد، حدود ۱۰ الی ۱۵ سوال از درس جلسه قبل، بعد شروع می‌کند تند تند درس جدید را می‌دهد و آخر هم می‌پرسد سوالی ندارید.

مصاحبه کننده: به نظر شما چه کاری انجام دهیم تا شما بهتر به درس توجه نمایید و بهتر فرا بگیرید؟

خانم الف: به نظر من اگر ما دانش‌آموزان در امر تدریس مشارکت داشته باشیم، خود به دنبال مطالب برویم و سوال در آوریم، تست در بیاوریم، کنفرانس بدهیم، نقش دبیران را بازی کنیم، شاید درس تاریخ برایمان جذاب‌تر و گیراتر شود.

مصاحبه دوم

مصاحبه‌کننده: خانم ب (کلاس یازدهم)، علت عدم توجه و بی‌علاقه‌گی شما به درس تاریخ چیست؟

خانم ب: محیط کلاس‌های درس ما بسیار خشک است. فضای کلاس ما را به یک فضای تاریخی نمی‌کشاند. نه نقشه‌ای نه عکسی، نه وسیله کمک آموزشی، هیچی فقط گچ و تخته سیاه و میز و نیمکت و فقط اسم کلاس، کلاس تاریخ می‌باشد.

مصاحبه‌کننده: به نظر شما چه کاری انجام دهیم تا علاقه شما به درس تاریخ بیشتر شود؟ و با علاقه به کلاس بیایید؟

خانم ب: به نظر من باید هنگام تدریس تاریخ ما احساس کنیم در یک فضای کاملا تاریخی قرار گرفته‌ایم. مثلا وقتی دوره صفویه، ساسانیان و... تدریس می‌شود، من حداقل فیلم یا عکسی از پادشاهان، بناها و... این دوره ببینم. محدوده جغرافیایی این حکومت‌ها را در نقشه نگاه کنم و شیوه تدریس به‌گونه‌ای باشد که من واقعا احساس کنم در کلاس تاریخ نشسته‌ام.

مصاحبه سوم:

مصاحبه‌کننده: (خانم ج کلاس دهم): علت عدم انگیزه شما در خواندن درس تاریخ چیست؟

خانم ج: متن کتاب تاریخ ما، بسیار سنگین و بد است. یک سری نام شاهان، جنگ‌ها و حتی سال‌های آن به چه درد ما می‌خورد؟ فقط یک سری حفظ کردنی با قطر بسیار زیاد، بدون هیچ تنوع و هیجانی.

مصاحبه‌کننده: به نظر شما چه کاری انجام دهیم تا علاقه شما به درس تاریخ بیشتر شود؟ و با علاقه به کلاس بیایید؟

خانم ج: به نظر من اگر بتوانیم در بعضی مواقع در جایگاه شخصیت‌های تاریخی قرار بگیریم شاید در نحوه توجه، علاقه و فراگیری ما نیز تغییری صورت بگیرد. و من هم بیشتر به درس تاریخ علاقه‌مند شوم.

مصاحبه چهارم:

مصاحبه‌کننده: (خانم د کلاس دوازدهم): علت خستگی و بی‌توجهی شما به درس در کلاس تاریخ چیست:

خانم د: به این علت است که دبیر متخصص در رشته تاریخ نداریم و معلم توانایی انتقال مفاهیم تاریخی را ندارد...

مصاحبه کننده: به نظر شما چه کاری انجام دهیم تا شما با شور و نشاط در کلاس تاریخ حاضر شوید؟

خانم د: بدون شک داشتن یک معلم که در زمینه تاریخ تخصص علمی داشته باشد می تواند علاقه من به درس تاریخ را چند برابر کند.

مصاحبه پنجم:

مصاحبه کننده: (خانم رکلاس یازدهم): علت خواب آلودگی و خستگی شما در کلاس تاریخ چیست؟

خانم ر: اول این که کلاس ما از نظر فیزیکی مناسب نیست. اگر شما توجه کنید کلاس ما حتی پرده هم ندارد و نور آفتاب خیلی اذیت می کند. علاوه بر آن مطالب طولانی کتاب و بی توجهی خانواده به تاریخ هم تا حدودی بر خستگی من تأثیر دارد.

مصاحبه کننده: برای رفع این مشکلات چه پیشنهاداتی می دهید؟

خانم ر: برای کلاس پرده بزنند و جلسه ای توجیهی برای والدین برگزار کنند و بگویند که درس تاریخ هم اهمیت بسیاری دارد.

مصاحبه ششم

مصاحبه کننده: (خانم ز کلاس دهم): علت بی علاقه گی، خستگی و غیبت های مکرر شما در کلاس تاریخ به چه دلیل است؟

خانم ز: وقتی تاریخ گذشته است و به درد زندگی الان من نمی خورد چرا با انگیزه سر کلاس حاضر شوم.

مصاحبه کننده: برای رفع این مشکلات چه پیشنهاداتی می دهید؟

خانم ز: دبیر باید در مورد اهمیت درس تاریخ هم برای حال و آینده توضیحات قانع کننده ای بدهد تا ما دانش آموزان با انگیزه سر کلاس حاضر شویم. علاوه بر آن کتابخانه ای هم در مدرسه وجود داشته باشد تا ما غیر از کتاب درسی تاریخ بتوانیم کتاب های تاریخی دیگر را مطالعه کنیم.

مصاحبه هفتم

مصاحبه کننده: (خانم ق کلاس دوازدهم): علت بی علاقه گی و خستگی شما در کلاس تاریخ به چه دلیل است؟

خانم ق: به نظرم خواندن تاریخ به تنهایی سخت و دشوار است.

مصاحبه کننده: برای رفع این مشکلات چه پیشنهادهایی می‌دهید؟

خانم ق: به نظرم انجام کارهای گروهی تا حدودی بی‌علاقگی و خستگی من را بر طرف کند.

مدیر مدرسه:

«بعضی از دروس علوم انسانی که تاریخ هم جز آنها است، همیشه سبب خستگی و کسالت دانش‌آموزان در کلاس می‌شود. علت آن هم به نظر این است که آنها احساس می‌کنند بدون دبیر هم می‌توانند از عهده آن برآیند و...».

یکی از دبیران تاریخ:

«برای درس تاریخ اهمیت زیادی قائل نشده‌اند. اگر این درس هم از سوی مسولین جدی گرفته می‌شد، دیگر ما از روی ناچاری به کلاس نمی‌رفتیم و کلاس این قدر برای دانش‌آموز خسته کننده نبود. علاوه بر آن دانش‌آموز به ارزش درس و اهمیت آن پی می‌برد.»

همکاران:

«ما برای دانش‌آموزان از اول تا آخر کتاب سوال طرح می‌کنیم و برخی از سوالات مهم را گوشزد می‌کنیم که همین‌ها را بخوانید و ناراحت نمره نباشید. علاوه بر آن در پایان سال تحصیلی خود مسولان از ما می‌خواهند که به دانش‌آموزان نمره قبولی بدهیم.»

مصاحبه با اولیاء:

در صحبتی که من با اولیاء برخی دانش‌آموزان داشتم، بعضی اولیاء عنوان کردند که درس‌های دیگر از جمله ریاضی و زبان نسبت به تاریخ اولویت بیشتری برای موفقیت دانش‌آموزان در آینده دارند.

پرسش‌نامه

با بررسی پاسخ دانش‌آموزان به سوالات مصاحبه‌ای در وقت آزاد، دریافتم که فقط تعداد اندکی به یادگیری درس تاریخ علاقه‌مند بودند. و بقیه ابراز بی‌علاقگی می‌کردند. برخی از سوالات پرسشنامه:

۱- معلم تدریس خود را با استفاده از روش‌های مختلف آموزشی متنوع می‌سازد؟

الف: خیلی زیاد ب: زیاد ج: متوسط د: کم

۲- آیا معلم موضوعات را منظم و پیوسته تدریس می‌کند؟

الف: خیلی زیاد ب: زیاد ج: متوسط د: کم

۳- محتوای هر درس از کتاب برای یک جلسه مناسب است؟

الف: خیلی زیاد ب: زیاد ج: متوسط د: کم

۴- از این که در کلاس گروه‌بندی شویم راضی هستیم؟

الف: خیلی زیاد ب: زیاد ج: متوسط د: کم

۵- روش تدریس معلم خود را دوست دارم.

الف: خیلی زیاد ب: زیاد ج: متوسط د: کم

۶- آیا معلم نکات مهم و اصول کلی مطالب درس را بر روی تخته می‌نویسد؟

الف: خیلی زیاد ب: زیاد ج: متوسط د: کم

۷- آیا معلم از مثال‌ها و شواهد برای تدریس استفاده می‌کند؟

الف: خیلی زیاد ب: زیاد ج: متوسط د: کم

۸- نقش خانواده‌ها در توجه یا بی‌توجهی دانش‌آموزان به درس تاریخ چه مقدار است؟

الف: خیلی زیاد ب: زیاد ج: متوسط د: کم

۹- انجام کار در خانه چه مدت زمانی از وقت آن‌ها را پر می‌کند؟

الف: خیلی زیاد ب: زیاد ج: متوسط د: کم

۱۰- آیا رفت و آمد با سرویس از روستاهای دیگر به مدرسه شمیم دانش تأثیری در هدر رفتن وقت دارد؟

الف: خیلی زیاد ب: زیاد ج: متوسط د: کم

از تحلیل پرسش‌نامه‌های فوق چنین به دست آمد که تعداد کمی از دانش‌آموزان در پایه متوسطه دوم به یادگیری تاریخ علاقه‌مند هستند و بقیه کلاس درس را کسل کننده و برای درس تاریخ ارزشی قائل نبودند و آن را بی‌هوده می‌دیدند. دلایل دانش‌آموزان برای بی‌توجهی به درس تاریخ عبارت بود از: مشکل بودن درس‌ها، زود فراموش شدن، شاد نبودن زنگ تاریخ، وقت‌گیر بودن حفظیات درس تاریخ، مشکلات رفت و آمد، کارهای طولانی در خانه و هدر رفتن وقت، بی‌توجهی خانواده‌ها به درس تاریخ و...

بررسی نمرات امتحان کلاسی

در اولین گام یک امتحان سر کلاسی بعد از چند جلسه تدریس از دانش‌آموزان سه پایه گرفتیم، نتایج دانش-آموزان کلاس دوازدهم در جدول زیر آمده است:

جدول شماره ۱: نمرات دانش‌آموزان کلاس دوازدهم انسانی قبل از اجرای طرح

ردیف	نام و نام خانوادگی	نمره
۱	سکینه بنی‌سرتنگی	۱۲
۲	فاطمه بوگری	۱۴
۳	زینب کرمی	۱۲
۴	صدیقه فلاحی	۱۳
۵	سکینه قیاسی	۱۶
۶	فاطمه نوروزی	۱۰
۷	نسترن بختیاری	۱۵

جدول شماره ۲: نمرات دانش‌آموزان کلاس یازدهم انسانی قبل از اجرای طرح

ردیف	نام و نام خانوادگی	نمره
۱	فاطمه بنی‌سرتنگی	۸
۲	پرستو قیاسی	۱۲
۳	فاطمه اصلانی	۱۵
۴	سمانه خدری	۱۴
۵	مرضیه کیانی	۱۷
۶	معصومه نوروزی	۱۱
۷	زینب لطفی	۱۰

جدول شماره ۳: نمرات دانش‌آموزان کلاس دهم انسانی قبل از اجرای طرح

ردیف	نام و نام خانوادگی	نمره
۱	یاسمن عبادی	۱۷
۲	بهار بوگری	۶
۳	مریم قیاسی	۱۳
۴	سحر نوروزی	۱۷
۵	حدیث قیاسی	۱۵
۶	زهره قیاسی	۹
۷	فاطمه بنی‌مسنی	۱۱

با توجه به نمرات جدول می‌توان گفت که دانش‌آموزان مدرسه شمیم دانش علاقه چندانی به درس تاریخ نداشتند و ضعف آن‌ها در این درس مشهود است.

تجزیه و تحلیل و بررسی اطلاعات

این چند نمونه مصاحبه با مدیر مدرسه، اولیاء، دبیران و همکاران دیگر و دانش‌آموزان کلاس سه پایه در دبیرستان «شمیم دانش» سونک بود که شواهد من را دال بر وجود مشکل در کلاس درس تکمیل کرد. در واقع در گفتگوهایی که با دانش‌آموزان به عمل آمد و همچنین با در جریان قرار دادن مدیر و معاونین دبیرستان مسائل مهمی مطرح شد و از جمع بندی کل اطلاعات به دست آمده به علل و عواملی اشاره شد که باعث افت یادگیری دانش‌آموزان در درس تاریخ شده است. به طور کلی می‌توان علت‌های عدم پیشرفت در یادگیری درس تاریخ و علاقه نداشتن دانش‌آموزان این مدرسه به درس تاریخ را در موارد زیر خلاصه کرد:

- به دلیل استفاده از دبیران غیر متخصص و غیر مسلط و نامرتبط با درس تاریخ در سنوات گذشته دانش‌آموزان، اطلاعات اولیه و پایه‌ای که پیش‌نیاز سطح بالاتر است ندارند و اکنون درس تاریخ برای آن‌ها به یک مشکل بزرگ تبدیل شده است و تصور می‌کنند یادگیری تاریخ خیلی سخت است و هیچ روحیه‌ای برای فراگیری آن ندارند.

- دومین عامل که متأثر از همان عامل اول است و نتیجه مستقیم آن می‌باشد ارفاق‌های بی حد و حصر دبیران دوره‌های قبل بوده که باعث شده است که دانش‌آموزان با همان روحیه تربیت شوند و از خود هیچ تلاشی به عمل نیاورند.

- عدم وجود عوامل تشویق کننده و حتی وجود برخی عوامل باز دارنده، مثلاً خود اولیای دانش‌آموزان بیشتر به فراگیری و تقویت زبان انگلیسی و ریاضی توصیه می‌کنند و خیال می‌کنند اگر فرزند آن‌ها انگلیسی یاد بگیرد بگیرد از ارزش و پایگاه اجتماعی بهتری برخوردار است و برخی هم با این جمله که تاریخ گذشته است و دیگر به درد نمی‌خورد سبب گرفتن انگیزه از دانش‌آموزان می‌شوند.
- طولانی بودن درس‌ها و سنگینی مطالب که سبب می‌شود دانش‌آموزان به آن رغبت پیدا نکنند.
- نبود کتابخانه در مدرسه، در حالی که وجود امکاناتی مانند کتابخانه، سالن مطالعه، کارگاه و آزمایشگاه غنی دانش‌آموزان را به فعالیت و کنجکاوی وا می‌دارد.
- حجم زیاد کتاب و انبوه مطالب که باعث هراس و دلسردی دانش‌آموزان می‌گردد
- ضعف کتاب‌های تاریخی و پراکندگی مطالب
- گستردگی مطالب و عدم یادآوری و تکرار آن موجب بی‌علاقگی دانش‌آموزان در پذیرش درس شده و از آن فراری می‌شوند.
- طراحی کتاب به شیوه ای است که دانش‌آموزان را به حفظ طوطی وار وا می‌دارد و در فعال کردن دانش‌آموز مؤثر نیست.
- کتاب تاریخ معاصر در دانش‌آموزان ایجاد حس یأس و بدبینی نسبت به گذشته می‌کند.
- شتابزدگی در تدریس به منظور ارائه دادن تمام صفحات و اتمام کتاب که منجر به خستگی و دل‌زدگی دانش‌آموزان می‌شود.
- مطالب کتاب بعضاً خیلی خلاصه نوشته شده است و برخی دیگر بالاتر از سطح علمی دانش‌آموزان می‌باشد.
- حجم زیاد مطالب کتاب با ساعت اختصاص یافته مطابقت ندارد.
- کم رنگ بودن فواید و اهداف اصلی علم تاریخ در کتاب‌های درسی تاریخ دبیرستان.
- جذاب نبودن مطالب به علت پراکندگی و گستردگی.
- متکلم‌الوحده بودن معلم تاریخ و شنونده بودن صرف دانش‌آموزان.
- کمبود وسایل کمک آموزشی.
- جو فیزیکی نا مناسب کلاس (نور، گرما، رنگ و...).

- شیوه‌های سنتی تدریس باعث یادگیری نامناسب دانش‌آموزان شده بود.

- کمبود هزینه و نبردن دانش‌آموزان به موزه‌ها و دیدن آثار تاریخی.

- رفت و آمد دانش‌آموزان از روستاهای دیگر به دبیرستان شمیم دانش و نداشتن وقت کافی برای مطالعه و...

بنابراین با توجه به بررسی وضع موجود، در همه حال این دغدغه خاطر را داشتم که چگونه و از چه طریقی می‌توانم دانش‌آموزانم را به درس، کلاس و کتاب تاریخ علاقه‌مند سازم و درس تاریخ را به درسی زنده، پویا و با نشاط تبدیل کنم. در واقع درس‌هایی مانند فیزیک، شیمی و زیست‌شناسی و... دارای آزمایشگاه بوده و دانش‌آموزان در این کلاس‌ها می‌توانند از وسایل آزمایشگاهی استفاده نموده و تنوعی در کلاس ایجاد شود، در صورتی که کلاس تاریخ محدود به همان کلاس بوده و معمولا کلاس خشک و بی‌روح است به همین جهت باید کاری می‌کردم که کلاس تاریخ به کلاس شاد و دلپذیر تبدیل شود که هم دانش‌آموزان از این کلاس لذت ببرند و هم این که خسته نشوند.

انتخاب راه‌های جدید موقت

با توجه به مشاهدات انجام شده و مصاحبه‌های صورت گرفته و گرفتن درصد میانگین کلاس در آزمون اولیه، از خودم پرسیدم چگونه عمل کنم تا دانش‌آموزانم با علاقه بسیار وارد کلاس تاریخ شوند و با دقت به درس گوش دهند و سوالات را پاسخ گویند. بنابراین برای رفع این مشکلات راه‌حلهایی که مبتنی بر مشارکت و کار گروهی بود از جمله: روش پرسش و پاسخ، تشکیل انجمن‌ها، فعال کردن قوه تخیل دانش‌آموزان از طریق اجرای نمایشنامه، کشیدن نقشه‌های تاریخی و... را با اهداف زیر ارائه دادیم:

- تأکید بر استفاده از رویکرد تدریس فعال، یادگیری مشارکتی و همیارانه.

- تلاش در تداوم بخشیدن و عادی سازی به کار گروهی در کلاس‌های درس.

- ارتباط دادن اکثر موضوعات تاریخی به زندگی روزمره آن‌ها.

- برجسته کردن فواید تاریخ و اهمیت آن برای آینده

- تأکید بر فعالیت‌های دست‌ورزی، فکری و مهارتی.

- تدارک ابزارهای تکمیلی (نقشه، کتاب و...) و به کارگیری آزمون عملکردی در کلاس‌های درس در ارزشیابی پایانی.

این هدف‌ها مهم‌ترین محورهایی بود که ما دنبال کردیم و در کلاس درس اجرا کردیم، زیرا مهم‌ترین وجه تمایز آموزش‌های سنتی با رویکردهای نوین این است که در آموزش‌های سنتی، یادگیری انتقالی بیشترین

حجم یادگیری را به خود اختصاص می‌دهد، در حالی که در روش‌های نوین از رویکرد تولید مفهوم به وسیله یادگیرنده استفاده می‌شود. در فصل بعدی به این اهداف و روش‌ها اشاره خواهیم کرد.

فصل چهارم

راهکارها و شیوه‌های روش تدریس فعال و تعامل گروهی

شیوه‌های روش تدریس فعال و تعامل گروهی در ارتقاء یادگیری درس تاریخ

انتقال مفاهیم و مضامین تاریخ و شرح و بسط آن تنها با استفاده دبیران تاریخ از جدیدترین روش‌ها و الگوهای تدریس میسر می‌باشد. متأسفانه آن چه که ما امروزه شاهد آن هستیم استفاده از روش سخنرانی جهت تدریس تاریخ می‌باشد، که از سطح بسیار پایینی در انتقال مفاهیم آموزشی برخوردار است. زیرا مخاطبان فقط از حس شنوایی بهره‌مند می‌باشند. در صورتی که از حس دیداری و لمسی نیز برخوردار شوند، یادگیری به صورت صحیح‌تر و عمیق‌تر خواهد بود. دیگر نمی‌توان با روش‌های سنتی، جامعه و افراد آن را به سوی تحول و پیشرفت سوق داد. همه کسانی که با روش سنتی آموزش دیده‌اند، لحظاتی را به خاطر می‌آورند که نشستن سر کلاس، گوش دادن به صدای یکنواخت معلم، از بر کردن مطلب درسی بدون فهم و درک، دلهره و اضطراب ناشی از امتحان، و تحمل سرزنش معلمان و والدین، چگونه موجب نفرت و گریز از کلاس، درس و محیط آموزشی می‌شد.

با توجه به عوامل موثری که سبب عدم انگیزه کافی در کلاس و درس تاریخ می‌شد، سعی شده است، در حیطه کار خودم، حداقل در محدوده کلاس راه‌حلهایی برای نشاط بیشتر و علاقه‌مندی دانش‌آموزان به درس تاریخ به کار ببندم. همان‌گونه که اشاره شد، معلمان باسواد و فعال می‌توانند با بهره‌مندی از برخی امکانات و توسل به شیوه‌های متنوع و جذاب، مفهوم تاریخ را راحت‌تر آموزش داده و اسباب افزایش علاقه‌مندی دانش‌آموزان به تاریخ را مهیا سازند. در راستای تعقیب این هدف، بهتر است به مواردی توجه شود که دانش‌آموزان به صورت گروهی در آن مشارکت داشته باشند. در اینجا، به برخی از راهکارهای روش تدریس فعال و مشارکت گروهی که در زمینه جذاب کردن درس تاریخ در مدرسه «شمیم دانش سونک» به کار بردیم معرفی می‌گردند.

اجرای طرح جدید در مدرسه شمیم دانش و نظارت بر آن

افزایش روابط دوستانه

در کلاس دوازدهم انسانی چند نفر از دانش‌آموزان کلاس که به درس تاریخ و نقل حوادث تاریخی علاقه داشتند انتخاب شدند و من احساس کردم استفاده از این ویژگی آنها هم می‌تواند جو کلاس را تغییر دهد و

هم از نظر عاطفی موجب صمیمیت بین من و دانش‌آموزانم شود. این صمیمیت می‌توانست جو کلی کلاس را تغییر دهد. بنابراین شروع کردم به بها دادن به این چند دانش‌آموز و تعریف از قدرت بیان آن‌ها در نقل جریانات تاریخی، و از آن‌ها خواستم هر جلسه یکی از حوادث تاریخی را که دوست دارند به شیوه گروهی و به صورت خلاصه پای تابلو بنویسند و در کلاس در حضور من برای دوستانشان تعریف کنند. به نظر می‌رسید طرح خوبی بود چون با استقبال دانش‌آموزان کلاس مواجه شد.

برنامه‌ریزی خلاق

این روش را در کلاس یازدهم انسانی که نسبت به بقیه کلاس‌ها ضعیف‌تر بود اجرا کردم. به این شیوه که: الف- تقسیم جلسات باقی مانده و درس‌ها بین گروه‌ها؛ حدوداً هفته آخر آبان‌ماه بود و ما ۵ جلسه بیشتر تا امتحان ترم اول فرصت نداشتیم، برای هر هفته مرور دو درس را به شیوه خلاقانه انتخاب، و به گروه‌ها، برنامه‌های مورد انتظار را بیان کردم. البته برای هفته‌ی اول سه درس تعیین شد. هر کدام از گروه‌ها موظف بودند متناسب با برنامه‌های تعیین شده برای هر گروه مطالب خود را برای کلاس آماده کنند. در هر جلسه از ۹۰ دقیقه ۴۰ دقیقه به فعالیت معلم و ۵۰ دقیقه‌ی باقی‌مانده به فعالیت دانش‌آموزان سپری می‌شد.

ب- برنامه‌های گروه‌ها دو دسته شد:

۱- برنامه‌های اجباری: برنامه‌های اجباری برنامه‌هایی بودند که هر گروه در مورد دروس تعیین شده اجباراً باید انجام می‌دادند و توسط خود من تعیین شده بود.

۲- برنامه‌های اختیاری: برنامه‌های اختیاری برنامه‌هایی بودند که هر گروه به صورت خلاقانه در مورد دروس تعیین شده انجام می‌دادند این فعالیت‌ها یا پیشنهاد من بود و یا توسط خود گروه دانش‌آموزان تعیین شده بودند. فعالیت هر گروه مکمل گروه دیگر بود و بدین ترتیب این شیوه‌ی برنامه‌ریزی شرایطی را فراهم می‌ساخت که همه‌ی دانش‌آموزان کل درس‌ها را در مدت زمانی کوتاه دوره کنند.

شیوه‌ی اجرا به ترتیب زیر بود:

۱- برنامه‌های اجباری گروه محتوا ساز،

۲- برنامه‌های اجباری گروه مدرس شامل: تهیه خلاصه و چارت (راهنمای یادگیری) درس‌ها و ارائه آن به سایر دانش‌آموزان، تعیین کلید واژه هر درس و تعریف آن‌ها، پرسش شفاهی از متن درس، کد گذاری بر روی مباحث تاریخ،

برنامه‌های اجباری گروه آزمون‌ساز: طرح آزمون بیست نمره‌ای از هر درس با رعایت استفاده از انواع سوالات، گرفتن آزمون از مباحث دو درس قبل، تهیه بانک سوالات.

برنامه‌های اجباری گروه پژوهش: تهیه عکس از شخصیت‌ها و بناهای تاریخی که اسمشان در کتاب آمده است، تهیه بروشور درباره زندگی حاکمان،

برنامه‌های اجباری گروه نمایشگاه: نقد و تحلیل علمی گروه‌ها و محتوای تولید شده، تهیه آرشیو فعالیت‌ها.

برنامه‌های اختیاری: طرح مسابقه و سرگرمی با محوریت محتوای درس، معرفی سایت‌های مفید، تعیین تکلیف برای هفته بعد.

با توجه به این که ۸ درس از کتاب جزء بودجه‌بندی لحاظ شده بود هر جلسه دو درس توسط کل گروه‌ها مرور می‌شد با برنامه‌ریزی‌های فوق‌تدابیری اتخاذ شد که همه‌ی مباحث کتاب در کمتر از یک ماه در کلاس مورد بررسی قرار گیرند. گروه آزمون‌ساز از محتوای هر جلسه در همان جلسه آزمون می‌گرفتند و نمرات را هفته‌ی بعد اعلام می‌کردند با توجه به اینکه همه‌ی اعضای گروه‌ها به یک اندازه درگیر درس‌ها بودند دیگر کسی با آزمون مخالفت نمی‌کرد و همه با آمادگی کامل یک ربع آخر کلاس را در آزمون درس‌های همان روز شرکت می‌کردند.

بر تمام فعالیت‌های کلاس شخصا نظارت می‌کردم و محتوای درس‌ها و آزمون‌های تهیه شده را قبل از ارائه در کلاس کاملا بررسی می‌کردم. هر گروه پس از انجام وظایف خود توسط سایر گروه‌ها مورد ارزیابی قرار می‌گرفت و نقاط قوت و ضعف کارش عنوان می‌شد و جمع نظرات دانش‌آموزان به اضافه‌ی نظر دبیر به عنوان نمره‌ی کلاسی گروه لحاظ می‌شد. نمرات پرسش شفاهی نیز در نظر گرفته می‌شد. نمرات آزمون گروه آزمون‌ساز نیز با فعالیت‌های عملی اعضای گروه‌ها و نمرات پرسش شفاهی جمع و تقسیم بر ۳ می‌شد و از مجموع این نمرات نمره‌ی مستمر دانش‌آموزان تعیین می‌شد.

پرسش و پاسخ

برای تقویت اعتماد به نفس و استدلال و قدرت اظهار نظر و پرورش خلاقیت و روحیه جستجوگری و نقد پذیری دانش‌آموزان یکی از روش‌های موثر به کار بردن روش پرسش و پاسخ می‌باشد. در واقع روش پرسش و پاسخ گروهی دانش‌آموزان را به شرکت در بحث و فعالیت‌های آموزشی و در نتیجه یادگیری موثرتر تشویق می‌کند. علاوه بر آن انگیزه فعالیت، مطالعه و تحقیق را در دانش‌آموزان افزایش می‌دهد (شعبانی، ۱۴۰۱، ۳۲۶). در این راستا دانش‌آموزان کلاس دهم، یازدهم و دوازدهم انسانی به پنج گروه چهار نفره تقسیم شدند. برای هر درس در ماه آخر مطالبی برای فعالیت گروه‌ها مشخص شد. دانش‌آموزان در منزل درس مربوط به هر گروه را مطالعه می‌کردند. پس از ارزشیابی درس گذشته در ابتدای درس جدید پرسشی را مطرح می‌کردم که کنجکاو دانش‌آموزان را برانگیزد و آنان را وادار به تلاش ذهنی کند. به طور مثال: چه عواملی باعث شروع جنگ جهانی اول شد؟ دانش‌آموزان در گروه‌های خود به بحث می‌پرداختند و نتیجه بحث را به صورت گزارش

ارائه می‌دهند. به عنوان مثال پاسخ گروه اول: اختلافات مرزی. پاسخ گروه دوم: مسابقه تسلیحاتی. گروه سوم: گسترش استعمار... سبب شروع جنگ جهانی اول شد. پس از ارائه گزارش گروه‌ها، اینجانب توضیحات کافی داده و در صورت لزوم دانش‌آموزان را راهنمایی خواهم کرد. پس از آن سوال‌های متوالی پرسیدم که هدف از این سوال‌ها تداوم فعالیت‌های ذهنی در دانش‌آموزان و هدایت تلاش ذهن، برای کشف آگاهانه مسئله بود. علاوه بر آن ترتیبی اتخاذ کردم تا همه دانش‌آموزان در جریان فعالیت‌های درسی قرار گیرند و فعالانه به اندیشه و پرسش و پاسخ بپردازند. از طرف دیگر، به دانش‌آموزان فرصت کافی برای تفکر و تأمل و پاسخ دادن دادم. از درس نهم تا دوازدهم کتاب هر جلسه سه پایه با این روش پیش رفت. این روش موجب اعتماد به نفس بیشتر در دانش‌آموزان شد و منجر به ایجاد علاقه و تفکر خلاق در آنها شد و قدرت اظهار نظر دانش‌آموزان را تقویت کرد. علاوه بر آن استفاده از این روش سبب تشخیص و تحریک تفکر، توانایی‌ها، علایق، تقویت قدرت استدلال، سنجش و قضاوت، استفاده از تجارب و دانسته‌های گذشته و ایجاد اعتماد به نفس در دانش‌آموز شد. همچنین برای ایجاد رقابت میان دانش‌آموزان ارزشیابی مستمر به شکل تیمی و گروهی انجام می‌شد. که در پایان جلسه گروه‌های برتر نیز اعلام می‌شد.

در واقع من با به کار بردن این روش دانش‌آموزان را به تفکر و تلاش درباره مفاهیم و حوادث تاریخی و بیان تجزیه و تحلیل خود از درس تشویق کردم. ولی اندیشه‌ها و تفکرات خودم را به دانش‌آموزان دیکته نکردم، بلکه به عنوان یک تسهیل کننده به دانش‌آموزان کمک کردم تا با انتخاب راهبردهای مناسب، خود شخصا در جهت حل مشکل اقدام نمایند. در واقع در این روش رابطه من با دانش‌آموزان فارغ از هرگونه فشار و تحمیل بود و من نقش ارشادی داشتم.

کشیدن نقشه توسط دانش‌آموزان

از دیگر مسائلی که در آموزش تاریخ مورد توجه بوده و هست، مسئله مرزهای تاریخی و حدود و ثغور کشورها در روزگاران گذشته است. با بهره گیری بهینه از برخی دستاوردهای علم جغرافیا و استفاده از چند اطلس و نقشه تاریخی، می‌توان به فهم سریع تر و پایدارتر موضوع تغییر مکرر قلمرو و مرزهای ایران در سده‌های گذشته مدد رساند (خیراندیش، ۱۳۸۶: ۲-۳؛ هیل، ۱۳۳۴: ۴۶-۴۷). در واقع اگر در استفاده از نقشه برای فهم تغییر مرزها به درستی عمل شود، جلسه درس جذاب و مورد علاقه مخاطبان خواهد بود. چنانچه آموزگاران بخواهند چگونگی و دلایل تغییر قلمرو کشور به راحتی و برای همیشه در ذهن مخاطبان جای گیرد، لازم است یک جلسه کلاس را برای این امر اختصاص دهند. آنگاه با نصب چند نقشه از قلمرو ایران در دوران گذشته، در کنار نقشه فعلی ایران و همسایگانش، به تبیین تغییرات پیش آمده و دلایل آن بپردازند. برای پرهیز از سردرگمی و خستگی احتمالی مخاطبان، بهتر است به جای نقشه‌های متعدد دوران قبل، از نقشه چند سلسله مهم

حکومتی ایران استفاده کنند. لازم است در هنگام تبیین موضوع، دبیران بیان کنند که بخشی از قلمرو ایران در زمان برخی از این حکومت‌ها (مثلاً هخامنشیان)، اکنون جزء محدوده ایران نیست و در قلمرو کشورهای دیگر (مانند: عراق، اردن، سوریه، لبنان، فلسطین و....) واقع شده است. انجام این شیوه در هنگام آموزش مطالب تاریخ معاصر - به ویژه در دوره قاجاریه که بسیاری از بخش‌های تاریخی کشورمان از ایران منتزع شد - ضرورت بیشتری دارد. اهمیت استفاده از نقشه در انتقال بخشی از مطالب تاریخی، زمانی روشن‌تر خواهد شد که در نظر آوریم ۷۵ درصد از مطالب آموزشی از راه بصری به مخاطب منتقل می‌گردد.

با توجه به مطالبی که در بالا ذکر شد می‌توانم بگویم که روش دیگری که نقش بسزایی در ارتقاء فرایند یادگیری و مشارکت دانش‌آموزان مدرسه شمیم دانش در ارائه درس تاریخ داشت، کشیدن نقشه‌های تاریخی بر روی تخته و در روزهایی که هوا مساعد بود بر آسفالت کف مدرسه با استفاده از زغال و گچ‌های رنگی بود. استفاده از نقشه‌ها و تصاویر در کلاس دوم و سوم انسانی در بیشتر دروس کاربرد دارند. به دلیل این که اولاً دانش‌آموزان با قلمرو حکومت‌های مختلف، اقتدار ایران در دوره‌های گذشته، همسایگان ایران و مرزبندی‌های داخلی و خارجی آشنا شدند. ثانیاً آنها ابراز تاسف می‌کردند که چرا از قلمرو ایران کاسته شده است. ثالثاً افتخار به فرهنگ و تمدن ایرانی در میان آنها مشهود بود. بنابراین متوجه شدم با استفاده از نقشه‌ها، تصاویر و اسناد دوره‌های گذشته قدرت درک، استدلال و قضاوت دانش‌آموزان و به تبع انگیزه آنها در مطالعه درس تاریخ افزایش خواهد یافت.

روش کشیدن نقشه نیز در فضایی کاملاً آزاد اجتماعی و آزاد از نظر بیان اندیشه و تصمیم‌گیری اجرا شد. در این روش نیز دانش‌آموزان با مشارکت فعالانه در فعالیت‌های آموزشی و به ویژه با کشیدن نقشه‌های تاریخی مسولیت یادگیری را بر عهده گرفتند. دانش‌آموزان با کمک همدیگر در حیاط مدرسه نقشه‌ای کشیدند و با مذاکره و مباحثه، اطلاعات خود را مبادله کردند، و در مورد راه‌حل‌های انتخاب شده به قضاوت نشستند. ایده کشیدن نقشه در حیاط مدرسه زمانی به ذهنم رسید که قرار بود در کلاس دوازدهم انسانی درس «سیاست و حکومت در عصر قاجار» را ارائه دهم. و چون در این درس قراردادهای مهمی بین حکومت قاجار و دولت‌های خارجی بسته شد که نتیجه آن جدا شدن بخش عظیمی از ایران بود و دانش‌آموزان باید با این سرزمین‌های جدا شده از ایران آشنا می‌شدند و علاوه بر آن، مدرسه هم فاقد نقشه تاریخی بود، بنابراین تصمیم گرفتم که با همکاری دانش‌آموزان نقشه‌ای تاریخی در حیاط مدرسه کشیده شود.

بنابراین موضوع را برای دانش‌آموزان مطرح کردم و عکس یک نقشه تاریخی هم که در کتاب کشیده شده بود به آنان دادم و دانش‌آموزان با ذوق و علاقه مشغول کشیدن نقشه در حیاط مدرسه شدند. بعد از اتمام در حالی که همگی در پایین نقشه ایستاده بودیم شروع کردیم به ارائه مطالب درس و اشاره کردن به نقاط جدا شده از ایران در زمان حکومت قاجار. در فرایند چنین فعالیتی دانش‌آموزان هم با عهدنامه‌های بسته شده بین دولت قاجار و دولت‌های غربی به خوبی آشنا شدند و هم با سرزمین‌هایی که روزگاری متعلق به ایران بود و الان

دیگر نیست. علاوه بر آن در فرایند چنین طرح‌هایی دانش‌آموزان توانایی لازم را برای تجزیه و تحلیل و ارزیابی عقاید، اندیشه‌ها و انتقادات خود و دیگران چه درست و چه نادرست کسب می‌کنند.

تدریس گروهی دانش‌آموزان

روش تعاملی دیگری که اینجانب در دبیرستان شمیم دانش به کار بردم و در یادگیری درس تاریخ موثر بود، روش تدریس گروهی توسط دانش‌آموزان و مشارکت فعال آن‌ها در جریان تدریس بود. اساس این روش تدریس مبتنی بر همیاری در یادگیری است و اساس یادگیری از طریق همیاری، تشکیل تیم‌های یادگیری است. در واقع در این نوع یادگیری مسئولیت بر دوش دانش‌آموزان است و آنان در فرآیند یادگیری درگیر هستند و پایه و اساس یادگیری از طریق همیاری تشکیل تیم‌های یادگیری است. این روش سبب جلوگیری از گوشه‌گیری، از خود بیگانگی، بی‌هدفی، و ناراحتی در فعالیت‌های جمعی می‌گردد و سبب بالا رفتن حس اعتماد به نفس شده و روابط بین فردی دانش‌آموزان را بهبود می‌بخشد. در این روش از دانش‌آموزان انتظار می‌رود با یکدیگر به تعامل پرداخته، پیشرفت تحصیلی یکدیگر را بر عهده بگیرند. همچنین دانش‌آموزان انتظار دارند گروهی را که در آن فعالیت دارند به موفقیت دست یابد و افراد، گروه را در دستیابی به موفقیت یاری رسانند.

این روش بر دو فرضیه استوار است:

۱- هر یک از شرکت‌کنندگان، قسمت متفاوتی از موضوع درس را یاد می‌گیرند.

۲- هر فراگیر می‌تواند به اعضای تیم خود درس بدهد.

در این الگو، تدریس توسط «اعضای تیم فراگیران» انجام می‌شود و پس از آن معلم توضیحات ضروری و تکمیلی را ارائه می‌دهد. به همین جهت این الگو را «تدریس اعضای تیم» نام نهاده‌اند. از این روش در کلاس دوازدهم انسانی و برای تدریس درس «جنگ جهانی اول» استفاده کردیم. در مرحله اول آمادگی فردی دانش‌آموزان را سنجیدیم و آن‌ها را به گروه‌های ۴ نفره تقسیم کردیم و به هر کدام یک شماره اختصاص دادیم. به این ترتیب گروه اول: زهرا شماره یک، فاطمه شماره دو، سحر شماره سه، آذر شماره چهار. و... در مرحله دوم قوانینی که گروه‌ها ملزم به رعایت آنها هستند، مانند: یادداشت‌برداری، بحث و گفتگو به طور آهسته، زمان بندی و... را برای آن‌ها یادآوری کردیم. مرحله بعد متن درس را به بخش‌های مستقل و به طور مساوی بین اعضای گروه‌ها تقسیم‌بندی کردیم. پس از این مرحله، یک بخش از موضوع درس را جهت مطالعه‌ی فردی برای هر فراگیر در نظر گرفتیم. مثلاً صفحه ۳۰ برای دارنده شماره ۱ هر گروه، صفحه ۳۲ برای دارنده شماره ۲ هر گروه، صفحه ۳۴ برای دارنده شماره ۳ هر گروه.

دانش‌آموزان پس از توضیحات اینجانب گروه‌های هم شماره را تشکیل دادند و هر یک از اعضا قسمت مطالب خود را برای اعضای جدید توضیح می‌داد و در پایان بحث، تبادل نظر و نتیجه‌گیری می‌کردند. اینجانب نیز بر اجرای فعالیت گروه‌ها نظارت می‌کردم و در کنترل کلاس و برقراری آرامش نهایت تلاشم را می‌کردم. علاوه بر آن به گروه‌ها برای پیدا کردن مشکلات اعضای گروه و رفع آن‌ها کمک می‌کردم. در پایان نیز یک نفر از هر گروه به صورت تصادفی یا انتخابی برای تدریس قسمت‌های مختلف درس انتخاب می‌کردم و فرصت کافی برای پرسش و پاسخ و ارائه توضیحات تکمیلی به آن‌ها می‌دادم.

به کار بردن این روش در کلاس دوازدهم تا حدودی نتیجه‌بخش بود. چون استفاده از این روش سبب شد که دانش‌آموزان در مورد بخش تعیین شده مطالعه کنند و در آن زمینه مهارت پیدا کنند. علاوه بر آن در غیاب من در سر کلاس این توانایی را داشتند که کلاس را اداره کنند و پذیرای نقدهای مفید هم‌کلاسی‌های خود باشند.

انجام پروژه‌های گروهی

روش دیگری که به صورت مشارکتی در زمینه بالا بردن علاقه دانش‌آموزان در درس تاریخ اجرا شد، روش انجام پروژه به صورت گروهی بود. در این روش که باعث تقویت همکاری، بالا رفتن قدرت مدیریت، احساس مسولیت‌پذیری، انضباط کاری، صبر و تحمل در انجام امور و تحمل عقاید دیگران و مهارت‌های اساسی پژوهش در دانش‌آموزان می‌شد، از آن‌ها خواسته شد که در مورد مطالبی مثل عید نوروز، جشن سده، مهرگان، گاهنبار و... پروژه‌ای به کلاس ارائه دهند. این طرح در کلاس دهم اجرا شد و چون نزدیک به مراسم چهارشنبه‌سوری و عید نوروز بود دانش‌آموزان با علاقه این کار را انجام دادند و مطالب مفیدی را فرا گرفتند.

ساخت نمونه‌های تاریخی توسط دانش‌آموزان

نمونه یا ماکت، نمونه‌ای کوچک‌تر و ساده‌تر از آن‌چه قرار است ساخته شود، می‌باشد. هدف از روش ساخت ماکت آشنایی دانش‌آموزان با بناهای تاریخی و ایجاد انگیزه بیشتر برای مباحث درس‌های ایران باستان بود. اجرای این طرح در دبیرستان شمیم دانش‌سوند هم سبب تقویت همکاری گروهی و احساس دوستی در بین اعضای کلاس شد و هم سبب ایجاد علاقه و آگاهی و تقویت قدرت تجزیه و تحلیل در درس تاریخ شد. ساخت سازه‌های تاریخی به ویژه ماکت آثار تاریخی در کلاس دهم انسانی اجرا شد. هدف اصلی از اجرای این روش آشنایی با دوران ایران باستان برای کلاس دهم بود. برای اجرای این طرح کلاس دهم انسانی به چند گروه برای ساخت ماکت تقسیم شدند، و با ابزار ساده مانند مقوا و گل شروع به ساخت ماکت‌های تاریخی کردند.

بدین ترتیب: گروه یاسمن: منشور کوروش. گروه مریم: مقبره کوروش. گروه نرگس: دیوار چین گروه پرستو: معبد چغازنبیل - گروه فاطمه: لوحه های گلی. گروه سحر مهره های گلی.

رهاوردهای ساخت ماکت: پس از ساخت ماکت‌ها به دانش‌آموزان گفته شد که از ساخته‌های خود یک گزارش بنویسند. در گزارش‌های آنها مشخص شد که علاقمند به تاریخ و فرهنگ ایران زمین شدند، به ایرانی بودن و فرهنگ چند هزار ساله خود مفتخر بودند. همچنین در پایان آثار دانش‌آموزان در قفسه‌ای شیشه‌ای در دفتر قرار داده شد.

بردن کتاب‌ها و اسناد تاریخی به کلاس درس و تجزیه و تحلیل آن‌ها

روش دیگری که اینجانب به عنوان دبیر تاریخ برای علاقه‌مند کردن دانش‌آموزان به درس تاریخ در مدرسه شمیم دانش به کار گرفتم این بود که کتاب‌ها و چند عکس از اسناد تاریخی که در دسترس بود و مربوط به درس جدید بود هر جلسه با خودم به کلاس می‌بردم و به دانش‌آموزان می‌دادم و از آن‌ها می‌خواستم که آن‌ها را مطالعه کنند و در جلسه بعدی نظرات خود را در کلاس مطرح کنند. علاوه بر آن از دانش‌آموزان خواستم با گوش دادن به اخبار رادیو و تلویزیون و یا خواندن روزنامه اگر در دسترس بود، حوادث مهم سیاسی داخل کشور و جهان را مورد توجه قرار داده و (در جلسه بعد کلاس) به بیان نظرات خود در مورد آن‌ها بپردازند. این امر، گذشته از این که دانش‌آموزان را با حوادث و شخصیت‌های مهم کشور و جهان آشنا می‌کرد، در تقویت قوه تعقل و تفکر آنان، و نیز پرورش اولیه توان ذهنی و قوه استنباط و تحلیل دانش‌آموزان پیرامون وقایع و حوادث تاریخی (که از جمله اهداف آموزش تاریخ است) موثر بود. علاوه بر آن یادآوری این نکته به دانش‌آموزان که همین مسایل در آینده، بخشی از تاریخ بشر را تشکیل می‌دهند، سبب ایجاد انگیزه و علاقه آن‌ها به شرکت در بحث‌های تاریخی شد.

تلفیق هنر در تدریس درس تاریخ

می‌توان آموزش پاره‌ای از مطالب از جمله مطالب تاریخی را با امکانات هنری تسهیل کرد (هیل، ۱۳۳۴: ۸۶). این طرح زمانی به ذهنم رسید که قرار بود درس چهارم از تاریخ دهم با عنوان «پیدایش تمدن بین‌النهرین و مصر» را ارائه دهم. وقتی شروع کردم به تدریس و گذشته بشر را به دو دوره پیش از تاریخ و پس از تاریخ تقسیم‌بندی کردم برای بر شمردن ویژگی‌های دوره گردآوری خوراک و مقایسه آن با زندگی امروز از دانش‌آموزان خواستم که نقاشی‌هایی در این زمینه بکشند. دانش‌آموزان نیز به صورت گروهی تصاویری مربوط به ابزار زندگی از گذشته تا امروز، شیوه لباس پوشیدن و... کشیدند و به همراه توضیحات نوشته شده در زیر آن‌ها

به دیوار کلاس چسباندند. علاوه بر آن هنگامی که موضوع زندگی انسان‌های نخستین را مطرح کردم پس از تدریس درس، از دانش‌آموزان خواستم که یک نقاشی تطبیقی از تغییر وسایل و امکانات زندگی انسان تهیه کنند. دانش‌آموزان نیز تصویر یک غار را در کنار یک ساختمان مدرن امروزی نقاشی کردند و به من دادند. علاوه بر آن نقاشی تصاویر شخصیت‌های کتاب یا ظروف سفالی و... نیز نقش مهمی در تغییر یادگیری دانش‌آموزان داشت، در صورتی که تمام این کارها مستلزم امکانات خاصی نبود.

تقویت قدرت تخیل دانش‌آموزان با روش ایفای نقش

اجرای تئاتر و بازی‌های نمایشی و خواندن نمایشنامه که توسط خود دانش‌آموزان اجرا می‌گردد، علاوه بر فراهم کردن اسباب انبساط خاطر دانش‌آموزان، موجب تقویت آن‌ها به تاریخ و ماندگاری موضوع نمایش در ذهن آنها می‌شود (روح الامینی، ۱۳۸۶: ۱۱-۱۴؛ هیل، ۱۳۳۴: ۸۲-۸۳). با اجرای نمایشنامه‌های جذاب و کوتاه تاریخی و دادن نقش‌های نمایشی به دانش‌آموزان، می‌توان دانش‌آموزان را در جایگاه و فضای تاریخی برخی از شخصیت‌ها و قهرمانان مشهور روزگاران پیشین قرار داده و یاری‌گر آنها در بازسازی ذهنی تاریخ و تصور کردن بخشی از زندگی انسان‌های درگذشته گردید. علاوه بر آن از طریق اجرای نمایشنامه‌های تاریخی، می‌توان قوه تخیل دانش‌آموزان را تقویت نموده و با کشاندن آنها به فضای تاریخ، زمینه فهم راحت‌تر برخی از موضوعات انتزاعی تاریخ را فراهم نمود (کیوان، ۱۳۸۵: ۲۲-۲۳؛ رامبد، ۱۳۸۵: ۳۰). موضوع نمایشنامه‌های تاریخی، می‌تواند وقایع مهم تاریخی یا زندگی شخصیت‌های معروف باشد. دقت در استفاده از برخی از نمادها و امکانات زندگی ایام قدیم و لباس‌های قدیمی و رعایت تقریبی فرم ظاهری شخصیت‌های روزگاران گذشته، علاوه بر افزودن بر شور و حال نمایش و سهولت در بردن دانش‌آموز به فضای تاریخی، بستر فهم سریع و راحت تفاوت‌های زندگی امروز و گذشته و نیز چگونگی برخی تغییرات صورت گرفته در زندگی سیاسی و اجتماعی و اقتصادی انسان‌ها را هموار می‌سازد.

لازم به ذکر است که اجرای نقش‌های تاریخی که در اینجا به کار می‌رود، به مهارت‌های خاص هنری مثل بازیگری در تئاتر و سینما نیازی ندارد بلکه معلم بنا به موقعیت، هدف و موضوع مورد نظر، به عنوان یک روش از آن استفاده می‌کند. اجرای این طرح در کلاس یازدهم انسانی صورت گرفت. برای اجرای این طرح «قیام مختار» در نظر گرفته شد. اینجانب از میان کتاب‌های دست اول تاریخی از جمله تاریخ طبری ماجرای قیام مختار را کپی برداری کردم و هر قسمت را به یکی از دانش‌آموزان دادم تا در روزی که تاریخ دارند هر کدام در نقش یکی از شخصیت‌های تاریخی قیام مختار قرار بگیرند و داستان را روایت کنند.

اجرای این طرح به صورت گروهی نیز سهم عمده‌ای در تقویت قدرت تخیل در دانش‌آموزان و همچنین ایجاد علاقه و انگیزه در یادگیری درس تاریخ داشت. چنان چه پس از اجرای این طرح متوجه شدم که دانش‌آموزان

خجالتی نیز با اعتماد به نفس در خواندن نمایشنامه شرکت کردند و رابطه عاطفی ایجاد شده بین آن‌ها و هم‌کلاسی‌هایشان سبب گردید که فرایند یادهی و یادگیری درس تاریخ بهتر صورت بگیرد.

تکمیل نمودارهای درسی توسط دانش‌آموزان

طرح دیگری که توسط اینجانب در زمینه ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان برای یادگیری درس تاریخ انجام گرفت، تکمیل نمودارهای درسی، به‌ویژه نمودارهای خط زمان در کتاب تاریخ دهم انسانی بود. هدف از اجرای این طرح، آن بود که به مطالب درسی انسجام بخشیده شود و اوقات بیکاری دانش‌آموزان با تکمیل این نمودارها پر شود پس از تکمیل، نمودارهای برگزیده در کلاس نصب گردید. دانش‌آموزان در ساعات تفریح، نمودارها را با علاقه مطالعه می‌کردند و گاهی اوقات برای تکمیل اطلاعاتشان سوال می‌کردند.

تشکیل انجمن‌ها

یکی دیگر از روش‌های مشارکتی و گروهی که می‌تواند در توجه دانش‌آموزان به درس تاریخ موثر واقع شود تشکیل انجمن علمی تاریخ است. انجمن علمی تاریخ به منظور حمایت، تقویت و ترویج فرهنگ و اخلاق علمی در مدرسه، تقویت روحیه و بنیه علمی دانش‌آموزان مستعد و توانمند و فراهم آوردن زمینه‌های مناسب برای فعالیت‌های جمعی علمی در زمینه تاریخ، همچنین بهره‌گیری از توانمندی و خلاقیت آنان در تحقق توسعه علمی و نهضت تولید علم تشکیل می‌شود و به فعالیت می‌پردازد. در واقع برای اینکه دقت، توجه، همکاری، یادگیری و علاقه دانش‌آموزان به درس تاریخ بیشتر شود، انجمنی از افراد در سه پایه تشکیل شد که علاوه بر اینکه مطالب جالب و خواندنی مرتبط با کتاب‌های درسی را برای سایر افراد گردآوری می‌کردند باعث افزایش اطلاعات صحیح نیز می‌شدند، علاوه بر آن می‌توانستند حس رقابت صحیح را نیز تقویت کنند. از دیگر وظایف دانش‌آموزان در این انجمن می‌توان به: ایجاد زمینه مناسب جهت تشکیل بهتر کلاس درس، برنامه‌ریزی، جذب دانش‌آموزان علاقه‌مند به درس تاریخ و ایجاد انگیزه و رغبت نسبت به فعالیت‌های علمی در حوزه تاریخ، افزایش سطح مشارکت دانش‌آموزان در فعالیت‌های علمی در سطح مدرسه، برگزاری و همکاری در اجرای جشنواره‌ها و مسابقات علمی در زمینه تاریخ، تولید و انتشار یک نشریه تاریخی در سطح دانش‌آموزان اشاره کرد. علاوه بر آن معلم می‌تواند برخی از طراحی سوال‌های آزمون را، به افراد انجمن بسپرد و نیز در برخی مواقع که معلم در مدرسه حضور ندارد از آنان به عنوان همیار استفاده کند. البته تعداد افراد انجمن و جایگاه آنان و نیز نحوه انتخاب و تعیین آنان، باید مورد توجه قرار گیرد.

علاوه بر برپایی انجمن علمی تاریخ، از مدیر تقاضا کردم در روزهایی که انجمن اولیاء و مربیان را در مدرسه برگزار می‌کند جلسات توجیهی برای آشنایی والدین با دانش تاریخ و اهمیت آن در زندگی و آینده دانش‌آموزان

را نیز به آن اضافه کند. برگزاری این جلسات سبب گردید تا خانواده‌هایی که از نظر سواد در سطح پایینی بودند با اهمیت دانش تاریخ آشنا شوند. علاوه بر آن این جلسات در توجیه خانواده‌هایی که دانش تاریخ را برای فرزندان خود بی‌فایده می‌دانستند هم موثر واقع گردید.

تغییر چینش کلاس و اجرای طرح بحث گروهی

تغییر چیدمان کلاس از حالت ردیفی به حالت U شکل اقدام بعدی بود که توسط اینجانب برای بالا بردن انگیزه دانش‌آموزان در بحث گروهی و یادگیری درس تاریخ در سه پایه انجام گرفت. بنابراین برای اجرای این روش از دانش‌آموزان خواستم که صندلی‌های خود را از حالت ردیفی خارج کنند و به صورت U شکل بچینند و خود در انتهای صندلی‌های دانش‌آموزان ایستادم و موضوعی در زمینه جنبش مشروطه طرح کردم و شروع کردیم به بحث کردن در آن زمینه. چون در این روش دانش‌آموزان هم با یکدیگر و هم با من ارتباط چشمی داشتند به نظرم تا حدودی نتیجه بخش بود.

در واقع چیدمان میز و صندلی کلاس به سبب ساختار خود می‌تواند فعالیت و در پی آن فرایند یادگیری را تقویت و یا تضعیف نماید. بنابراین نیاز به درک رفتارهای حاصله از انواع چیدمان برای سازماندهی فضاهای کلاس درس برای معلمان و طراحان محیط‌های آموزشی ضروری است. اگر چه ۹۰ درصد کلاس‌های درس به سبک ردیفی چیده شده‌اند، اما این سنتی‌ترین وضعیت طراحی فضاهای کلاسی می‌باشد. ارزیابی مختلف از چیدمان نشان می‌دهد که چیدمان سنتی اصلی‌ترین مدل نشستن در طول دوران تحصیلی است. به خصوص در دوران بالاتر از دبستان و دوران دانشگاه. در حقیقت تا زمانی پیش و شاید امروزه در بعضی مدارس، نیمکت‌ها به شکلی به زمین متصل بودند. این قرار گیری برای زمانی مناسب است که معلم می‌خواهد دقت‌ها به چیزی متمرکز شود. کم‌اثرترین سازماندهی و مرتبط‌ترین آن با رفتار نامناسب هنگام مباحثه، نیمکت‌های ردیفی است. اگر هدف فقط پخش اطلاعات در کلاس باشد و همچنین وقتی که تمرکز فقط بر فعالیت‌های معلم باشد، چیدمان سنتی به خاطر ایجاد تعامل کمتر، بهترین گزینه است. این نوع از چیدمان بیشترین توجه را بر تعامل معلم با دانش‌آموز دارد (عبداللهی، ۲۰۱۶: ۴). اما برای طرح مباحث کلاسی و مشارکت و تعامل دانش‌آموزان با معلم، و دانش‌آموزان با دانش‌آموزان می‌توان از روش‌های بهتری استفاده کرد. در واقع می‌توان گفت که چیدمان میز و صندلی علاوه بر فعالیت کلاسی بر نوع تعامل دانش‌آموزان با دانش‌آموزان و معلمان با دانش‌آموزان تاثیر دارد که این خود سر آغاز زندگی اجتماعی است. کلاس‌های درس کوچکترین مدل از یک اجتماع کوچک است که می‌توانند بستر بسیار مهمی نیز برای پرورش ابعاد مختلف شخصیت اجتماعی نوجوانان باشند. بنابراین باید از چیدمان‌های دیگری از جمله: چیدمان دایره‌ای، نعل اسبی، گروهی و... استفاده کرد.

برخی مواقع از دانش‌آموزان بخواهیم که صندلی‌هایشان را به صورت دایره‌ای بچینند و در بحث کلاسی شرکت کنند. در واقع برای ارتباط و تعامل بیشتر دانش‌آموزان با یکدیگر و همچنین ارتباط مؤثر و چهره به چهره معلم با دانش‌آموزان بهتر است چینش نیمکت‌ها به صورت دایره‌ای یا به شکل "U" باشد.

طرح انواع سوالات از متن درس به صورت گروهی

طرح انواع سوالات از متن کتاب‌های درسی تاریخ روش دیگری بود که در بالا بردن انگیزه یادگیری در درس تاریخ موثر واقع شد. نحوه اجرای این روش بدین صورت بود که سرگروه، یک درس را که قرار بود جلسه بعدی بپرسیم بین اعضای گروه خود تقسیم می‌کرد و هر عضوی از گروه موظف بود قسمت مربوط به خودش را سوال طرح کند. طرح سوالات شامل: سوالات صحیح و غلط، جا خالی، چهار گزینه‌ای، جور کردنی، کوتاه پاسخ، گسترده پاسخ و سوالات انتخابی بود. پس از پایان سه درس، از بین سوالات طرح شده توسط دانش‌آموزان امتحان گرفته می‌شد. این روش هم در بالا بردن دقت و تمرکز دانش‌آموزان و هم در اشتیاق آن‌ها در یادگیری درس تاریخ موثر بود.

استفاده از منابع دیداری و شنیداری

استفاده از منابع دیداری و شنیداری در تدریس را در حقیقت نمی‌توان شیوه مستقل و مجزا دانست. معلم در هرگونه تدریس می‌تواند از وسایل دیداری و شنیداری کمک بگیرد. گاهی می‌توان در تدریس از وسایلی نظیر رادیو، تلویزیون و ضبط و پخش صوت، نمودار و نقشه استفاده کرد. مثلاً معلم در هنگام سخنرانی ممکن است از عکس استفاده کند، یا برای نمایش دادن یک رابطه علمی از نمودار کمک بگیرد. به طور کلی کاربرد صحیح منابع دیداری و شنیداری برای برانگیختن کنجکاوی دانش‌آموزان و تشویق آن‌ها به فراگیران بسیار موثر است. با توجه به این که مدرسه شمیم دانش‌سوندک مجهز به سالن‌های دارای امکانات دیداری و شنیداری، کامپیوتر و...مجهز نبود اینجانب لپتاپ شخصی خود را به کلاس درس برده و از آن برای پخش فیلم‌ها و مستندهای تاریخی استفاده کردم. علاوه بر آن پاورپوینت‌هایی که به صورت گروهی توسط دانش‌آموزان آماده شده بود نیز از این طریق قابل نمایش بود.

کشیدن جدول، دسته‌بندی و تقسیم‌بندی حوادث تاریخی

یکی از روش‌های دیگری که در مدرسه شمیم دانش اجرا شد و سهم عمده‌ای در جلب توجه دانش‌آموزان به دانش تاریخ گردید، کشیدن جدول توسط گروه‌ها و دسته‌بندی کردن حوادث، علل، نتایج، شرایط زمانی و مکانی و... بود. این روش برای یادگیری آسان‌تر رخدادهایی چون نهضت تنباکو، مشروطیت، ملی شدن صنعت نفت، جنگ جهانی اول و دوم، انقلاب اسلامی، قیام پانزده خرداد، کودتای ۲۸ مرداد، کشف حجاب و... اهمیت زیادی داشت. دانش‌آموزان در این جداول سوال‌هایی مختلفی را طرح می‌کردند و در جدول روبه‌رو جواب آن‌ها را ثبت می‌کردند. از جمله: چه اتفاقی افتاد چگونه رخ داد؟ چرا اتفاق افتاد؟ چه نتایج داشت؟ در چه شرایطی اتفاق افتاد؟ چه افرادی درگیر در ماجرا بودند؟ در چه زمان و مکانی اتفاق افتاد؟.

فراهم کردن شرایط فیزیکی مناسب برای یادگیری بهتر

در آموزش و پرورش نوین فضای فیزیکی به عنوان یک عامل زنده و پویا در انجام فعالیت‌های آموزشی و تربیتی دانش‌آموزان تلقی می‌گردد. در یک نگاه سیستماتیک، فرآیند تعلیم و تربیت متأثر از مجموعه عواملی از این قبیل بوده و چنانچه این مجموعه متناسب با استانداردهای مورد نیاز تدارک دیده شوند محصول نظام آموزش و پرورش انسان‌هایی سالم، توانمند با توان یادگیری بیش‌تر و شخصیتی متعادل اعم از فردی و اجتماعی خواهد بود.

اقدام بعدی که اینجانب برای آموزش بهتر و ارتقاء سطح یادگیری دانش‌آموزان انجام دادم این بود که با کمک مدیر مدرسه و خود دانش‌آموزان باز هم به شیوه گروهی برای پنجره‌هایی که رو به آفتاب بود پرده خریدیم و نصب کردیم. این امر نیز نقش مهمی در دقت و تمرکز دانش‌آموزان داشت زیرا که تا قبل از آن نور زیاد و آفتاب شدید آن‌ها را کلافه کرده بود. در واقع محیطی که دانش‌آموزان در آن به کسب علم و آموزش مشغول‌اند همچون تمام محیط‌های دیگر که بر رفتار فرد موثر است، رفتار و سلامت روان آن‌ها را تحت تاثیر قرار می‌دهد. روشن است محیط فیزیکی مدرسه از جمله شرایط ساختمانی، نور، رنگ، بهداشت محیط و... در سلامت روان دانش‌آموزان تاثیر گذار است. از این‌رو ضروری است که در جهت ارتقاء بهداشت روانی دانش‌آموزان تامین شرایط فیزیکی مناسب مورد توجه قرار گیرد و از آنجایی که قسمت عمده ساعات روزانه دانش‌آموزان در محیط مدرسه می‌گذرد شرایط نامناسب فیزیکی مثل ناکافی بودن نور، سیستم گرمایش و سرمایش نامناسب، امنیت ساختمان و... بسیار حائز اهمیت است. بنابراین مدرسه و کلاس باید دارای ویژگی‌هایی از جمله آسایش و جذابیت باشد و ایجاد انگیزه کند. به بیانی دیگر عوامل فیزیکی محیط برای انسان‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. محیط فیزیکی، بر احساسات و چگونگی ارتباط بر دیگران تأثیر دارد. مدرسه زیبا و جذاب زمینه را برای یادگیری و شکوفایی استعدادها تسهیل می‌کند و مدرسه نامناسب نیز شوق و اشتیاق در دانش‌آموزان را به

حداقل می‌رساند و امکان پویایی و بالندگی را کاهش می‌دهد. یکی از مولفه‌هایی که می‌توان گفت دانش-آموزان از سلامت روانی مناسب برخوردار هستند، دارا بودن دانش‌آموزان از روحیه شاد است. در آموزش نشاط‌انگیز، محیط فیزیکی کلاس از نظر پردازش روانی و زیبایی شناختی در اولویت قرار می‌گیرد، زیرا هیچ چیز مثل یک کلاس ایستا کسل‌کننده نیست. چنانچه در مدرسه آب سالم، سرویس‌های بهداشتی، فضای کافی، سیستم جمع‌آوری مواد زائد، تجهیزات، وسایل مناسب و استاندارد وجود نداشته باشد و بطور کلی آسایش محیطی فراهم نشود، بطور قطع تلاش‌های آموزش و پرورش، معلمان و مربیان بازدهی مطلوب را نخواهد داشت.

گردش علمی به اطراف روستا

گردش علمی به دانش‌آموزان امکان می‌دهد که از طریق مشاهده طبیعت، وقایع، فعالیت‌ها، اشیاء و مردم تجزیه علمی به دست آورد. در گردش علمی دانش‌آموزان با مشاهده واقعیت‌ها می‌توانند مفاهیمی را که در کلاس درس مورد بحث قرار می‌گیرد، بهتر در ذهن خود بپرورانند و معلم می‌تواند با استفاده از این شیوه کنجکاوی، فراگیران را درباره موضوعی خاص برانگیزد. چون در مدرسه شمیم دانش هزینه و امکانات لازم برای گردش به اماکن تاریخی وجود نداشت بنابراین از دانش‌آموزان در مورد خانه‌های قدیمی و امامزاده‌های روستا سوال پرسیده شد و نظر آن‌ها را در مورد یک بازدید از آن اماکن جویا شدیم. آن‌ها از این بازدید استقبال کردند. بنابراین از آن‌ها خواستیم قبل از رفتن به آن اماکن در مورد آن‌ها از بزرگترهای خود سوال کنن و در حد چند صفحه در مورد آن‌ها بنویسند و در روزی که برای بازدید می‌رویم برای بقیه دوستان توضیح دهند. به کارگیری این روش نیز نقش به‌سزایی در تحول روحیه دانش‌آموزان و علاقه آن‌ها به دانش تاریخ داشت. یکی از نتایج این بازدید آن بود که دانش‌آموزان با تغییر و تحولات و سیر روند خانه‌سازی و مصالح به کار برده شده در خانه‌سازی در گذر زمان آشنا شدند.

همکاری معلم پرورشی مدرسه

علاوه بر اجرای طرح‌های ذکر شده موارد دیگری نیز در توجه دانش‌آموزان به درس تاریخ موثر واقع گردید از جمله: کمک گرفتن از معلم پرورشی مدرسه بود. به این شکل که از معلم پرورشی مدرسه خواستم مباحث دینی و اعتقادی که قرار است دانش‌آموزان فرا بگیرند را با استفاده از داستان‌های عبرت‌آموز تاریخی برای آن‌ها بیان کند. برای مثال از او خواستم روش زندگی بزرگان دین مبین اسلام و انسان‌های وارسته‌ای را که در دوران‌های گوناگون زندگی کرده‌اند، و نقش برجسته‌ای در تاریخ اسلام ایفا کرده‌اند را به دانش‌آموزان بیاموزد.

زیرا این موضوع بخش مهمی از آموزش تاریخ است. اجرای طرح نیز به این شکل بود که من مطالب تاریخی را به معلم پرورشی می‌دادم و ایشان در طول هفته از دانش‌آموزان می‌خواست که در گروه‌های دو یا سه نفره هم درباره آن‌ها مطالعه کنند و هم بروشورهایی در مورد آن‌ها تهیه کنند و در تابلوی اعلانات بچسبانند.

علاوه بر موارد ذکر شده در بالا من از سوالات دانش‌آموزان در زمینه مباحث تاریخی استقبال کردم و دانش‌آموزان را به بحث کردن و ایجاد فضای شاد در کلاس تشویق کردم. فرهنگ مطالعه صحیح و موثر را در دانش‌آموزان نهادینه کردم. همچنین سعی کردم شایستگی‌های خود را برای دانش‌آموزان ثابت کنم. به این ترتیب موفقیت‌ها و تجربه‌های خودم در زمینه تاریخ را برای دانش‌آموزان مطرح کردم (از جمله نوشتن مقالات تاریخی، کسب رتبه ۳ در کنکور دکتری، تدریس در دانشگاه و...) و سعی کردم الگوی خوبی برای آن‌ها باشم.

گردآوری اطلاعات (شواهد ۲)

از زمان اجرای طرح‌های فوق در کلاس اینجانب ملاحظه گردید که دانش‌آموزان با شور و علاقه وافر در کلاس حاضر می‌شدند. با توجه به این که شور و اشتیاق و رغبت دانش‌آموزان بیشتر شده بود و همکاران نیز گاهی اوقات بحث‌های تاریخی می‌کردند، تغییر و تحول در درس تاریخ محسوس بود، اما برای این که تأثیر روش‌ها و سبک‌های به کار رفته، بهتر مشخص شود، تصمیم گرفتم درباره آن‌چه انجام داده بودم، اطلاعات مطمئن‌تری جمع‌آوری نمایم. راه‌هایی برای مطلع شدن از نتایج کار پیش‌بینی کردم از جمله: از اظهارنظر دانش‌آموزان و نظر سنجی از آنها متوجه شدم که انگیزه و علاقه دانش‌آموزان نسبت به درس تاریخ دو برابر شده است. در مرحله بعدی چک لیست‌های ماهانه مربوط به نیمه سال تحصیلی را مقایسه کردم، در اواسط نوبت اول نمرات دانش‌آموزان افزایش یافته بود. همچنین مقایسه نمرات دانش‌آموزان در درس تاریخ نسبت به قبل از آموزش و بعد از آن، نظر خواهی از دانش‌آموزان و والدین در مورد تأثیر روش جدید آموزش تاریخ و نتایج آن، نظر خواهی از مدیر و معاون درباره روش‌های به کار گرفته شده، میزان مشارکت و فعالیت دانش‌آموزان در کلاس، قبل از آموزش و بعد از آن. پس از بررسی‌های به عمل آمده، راه‌های پیشنهادی مناسب بودند و با استقبال دانش‌آموزان مواجه شد. ارزشیابی پایانی نوبت اول، بیانگر این واقعیت بود.

جدول شماره ۴: لیست نمرات پایانی نوبت اول دانش‌آموزان پایه دوازدهم در درس تاریخ

ردیف	نام و نام خانوادگی	نمره
۱	سکینه بنی سرتنگی	۱۷
۲	فاطمه بوگری	۲۰
۳	زینب کرمی	۱۸
۴	صدیقه فلاحی	۱۸
۵	سکینه قیاسی	۲۰
۶	فاطمه نوروزی	۱۵
۷	نسترن بختیاری	۱۹

جدول شماره ۵: لیست نمرات پایانی نوبت اول دانش‌آموزان پایه یازدهم در درس تاریخ

ردیف	نام و نام خانوادگی	نمره
۱	فاطمه بنی سرتنگی	۱۵
۲	پرستو قیاسی	۱۵
۳	فاطمه اصلانی	۱۸
۴	سمانه خدری	۱۷
۵	مرضیه کیانی	۲۰
۶	معصومه نوروزی	۱۵
۷	زینب لطفی	۱۷

جدول شماره ۶: نمرات دانش‌آموزان کلاس دهم انسانی بعد از اجرای طرح

ردیف	نام و نام خانوادگی	نمره
۱	یاسمن عبادی	۲۰
۲	بهار بوگری	۱۴
۳	مریم قیاسی	۱۷
۴	سحر نوروزی	۱۹
۵	حدیث قیاسی	۱۸

۱۵	زهرة قیاسی	۶
۱۵	فاطمه بنی‌مسنی	۷

اعتباریابی توسط محقق: نتایج آزمون کتبی دی‌ماه و پس از آن بسیار رضایت‌بخش بود. با مشاهده‌ی لیست بالا، نتایج تلاش چشمگیر دانش‌آموزان را می‌توان مشاهده کرد.

ارزشیابی تاثیر اقدام جدید و تعیین اعتبار آن

پس از بررسی اطلاعات و نتایج آن و استفاده از نظریات و انتقادهای دبیران، مدیر و معاون در این طرح، در مورد افزایش علاقه دانش‌آموزان در کلاس تاریخ تلاش کردم در ادامه سال تحصیلی تا حد ممکن کمی و کاستی‌های آن را بر طرف نمایم. شواهد اطلاعات جمع‌آوری شده نشان می‌داد که که روش‌های ارائه شده در کلاس درس موثر بودند و دانش‌آموزان با علاقه بیشتری در کلاس درس حاضر می‌شدند. بینش و نگرش دانش‌آموزان درباره درس تاریخ تغییر کرد و با شیوه‌ها و دیدگاه‌های نوین آشنا شدند. از سطحی‌نگری دانش‌آموزان کاسته شده بود و با بررسی ریشه‌ها، علل و عوامل و نتایج با دید عمیق‌تری نسبت به مسائل نگاه می‌کردند. در واقع منتقدان تیزبینی شده بودند. همچنین کلاس از حالت خشک و ملال‌انگیز خارج شد و دانش‌آموزان در کلاس درس فعال شدند و انگیزه آنان به مطالعه و تحقیق در منابع افزایش یافت. علاوه بر آن دانش‌آموزان متوجه شدند که فقط با حفظ واژه و واژه مطالب کتاب موفق به درک مطالب و نمره بهتر نخواهند شد، بلکه با مشارکت موثر در تدریس آنها بهتر محتوای کتاب را متوجه می‌شدند.

بنابراین پیشرفت تحصیلی در درس تاریخ چشمگیر بود و تدریس علمی همراه با مطالعه، دبیر تاریخ را از یک نقال به یک جامعه‌شناس، مردم‌شناس و تحلیل‌گر مورد علاقه دانش‌آموزان تبدیل کرد. در واقع رسالت دبیر تاریخ سنت‌شکنی در تدریس تاریخ و ارائه جلوه‌ها و جنبه‌های نوین از آموزش است. در نهایت طرح فوق را به مدیریت مدرسه سرکار خانم زهرا مالکی تقدیم کردم و ایشان با نظرات سازنده و موثر خود مرا به ادامه را مصمم‌تر کردند.

در نهایت چیزی که باید عرض کنم این است که استفاده از نظرات و پیشنهادات دانش‌آموزان در اصلاح کارم بسیار راهگشا و مفید بوده است. باید توجه داشت که ایجاد فضای لازم جهت بیان عقاید، و نظرات دانش‌آموزان در کلاس، برای ارزیابی کار معلم از اهمیت بسزایی برخوردار است.

در اواسط هفته فرصتی را به دانش‌آموزان دادم که با آزادی کامل، بدون ذکر نام، نقطه‌نظرات و پیشنهادات خودشان را بنویسند. به جرات می‌توانم بگویم با استفاده از این روش مواردی در جهت اصلاح به من گوشزد شد که شاید سال‌ها متوجه آن نمی‌شدم. به عنوان مثال من همیشه سر پا بودم و نمینشستم که این باعث از

بین رفتن تمرکز دانش‌آموزان می‌شد. یا پای تابلو بد خط می‌نوشتیم که بعد از یادآوری دانش‌آموزان سعی کردم رعایت کنم.

ولی در نهایت آن‌چه که می‌توان در کنار چنین نکات ریز و مهمی به آن اشاره داشت این است که تقریباً همه دانش‌آموزان از افزایش علاقه و رغبت خودشان به کلاس و درس تاریخ یاد کرده بودند. برخی از اظهارنظرهای دانش‌آموزان به عنوان نمونه:

- «استفاده از شیوه‌های تدریس فعال و کار گروهی در ایجاد انگیزه من به دانش تاریخ خیلی موثر بود».
- «تشکیل انجمن علمی تاریخ و مطرح کردن اهمیت دانش تاریخ در انجمن اولیاء و مربیان نقش عمده‌ای در توجه من و خانواده به دانش تاریخ داشت».

- «جدول‌بندی مباحث و نکات تاریخی سبب گردید من همیشه خلاصه مطالب را به صورت مرتب در دست داشته باشم و در صورت نیاز از آن‌ها استفاده کنم».

- «طرح کردن مباحث دینی همراه با نمونه‌ها و داستان‌های تاریخی تأثیر زیادی در علاقه من به شنیدن تاریخ و رخدادهای آن داشت».

- «درس تاریخ از جمله درس‌هایی بود که همیشه از آن می‌ترسیدم و به راحتی قبول نمی‌شدم اما خدا رو شکر امسال کتاب و کلاس برایم جور دیگری شده است و هیچ ترسی از آن ندارم.....».

- «...برداشت من در ابتدا از شما و کلاس تاریخ مانند گذشته بود ولی به مرور فهمیدم که اشتباه فکر می‌کردم و...».

- «لطفاً کتاب‌هایی که جلسه پیش معرفی کردید دوباره یادآوری کنید وقت نکردم آن‌ها را یاد داشت کنم».
- «من در سال‌های پیش از تاریخ خوشم نمی‌آمد و حتی نمره کم از آن می‌گرفتم، اما اکنون به آن علاقه‌مند شده‌ام».

- «از این که برایمان منابع مختلفی را انتخاب می‌کنید و به کلاس می‌آورید بسیار ممنونم.....».
- «کلاس تاریخ یکی از بهترین کلاس‌ها برایم بود و گذشت زمان را حس نمی‌کردم. همیشه در این فکرم که بعد از پایان سال جای خالی کلاس تاریخ و معلمش را چگونه پر کنم».

- «نحوه تدریس و کلاس داری شما عالی است. من بعد از چند سال تاریخ خواندن تازه فهمیدم تاریخ چیست.....».

- «دیدن عکس‌ها، فیلم‌ها، و...هم سبب علاقه من و هم سبب حیرت من شده است...».

موانع و محدودیت‌های من در این پژوهش

- عدم وجود امکانات در مدرسه

- فاصله زمانی بین تشکیل جلسات انجمن اولیاء و مربیان به دلیل اشتغال والدین

- عدم برخورداری بعضی والدین از سواد کافی

- عدم همکاری جهت سفرهای علمی و بازدید از موزه‌ها به واسطه عدم صدور مجوز و کمبود وسیله نقلیه.
- در دسترس نبودن برخی از کتاب‌های مرجع و اصلی.
- از دیگر موانع، مشکلات اقتصادی، اجتماعی و معیشتی معلمان است که سبب شده وقت و انگیزه کافی برای مطالعه نداشته باشند.
- عدم شرکت برخی از دانش‌آموزان در فعالیتهای گروهی و شرکت داوطلبانه در پاسخ‌گویی به سوالات مطروحه در کلاس از دیگر موانع در اجرای برنامه‌هایم بود.
- کمبود امکانات صوتی و تصویری.
- نبود نقشه‌های تاریخی در مدرسه و...

نتیجه

معلمان نه تنها به عنوان یکی از عناصر نیازمند تغییر، به منظور بهبود در سیستم های آموزشی مطرح هستند، بلکه مهم ترین عامل ایجاد کننده تغییر نیز محسوب می شوند. این وضعیت دوگانه معلمان در ایجاد اصلاحات آموزشی به عنوان یکی از عناصر اصلی و مجری تغییرات، توسعه حرفه ای معلمان را به حوزه های در حال رشد و قابل توجه تبدیل نموده است. هماهنگی با تحولات دنیای در حال تغییر و دگرگونی، یکی از نگرانی های انسان روزگار ماست. اندیشمندان، سیاستمداران، برنامه ریزان آموزشی، معلمان، پدران و مادران در سراسر دنیا تلاش می کنند تا شیوه هایی بیابند که بتوان با استفاده از آن ها، دانش آموزان امروز را برای زیستن در دنیای قابل غیر پیش بینی فردا آماده کرد. در چنین وضعیتی، کارشناسان تربیتی بر این باورند که تحمیل کوله بار سنگینی از دانش و اطلاعات به دانش آموزان، به تنهایی کارگشای مسائل زندگی آینده ی آنان نیست. امروزه، مهم ترین وظیفه و نقش آموزش در مدرسه ها آموزش شیوه های یادگیری و پرورش «آموختن برای زیستن» مهارت هایی است که فرد را قادر می سازند، خود راه های حل مسائل و کشف مجهولات را بیابد. همانطور که یافته های این پژوهش نشان داد، واگذاری فعالیت ها به دانش آموزان و سهیم نمودن آن ها در فرایند آموزش، می تواند کاستی ها و موانع و محدودیت های آموزشی را مرتفع نموده و در افزایش مشارکت، همکاری، صمیمیت و اعتماد به نفس آنان مؤثر باشد. در طول انجام این پژوهش به این نتیجه ی مهم دست یافتیم که یادگیری بر اساس تعامل یکی از بهترین روش های آموزشی در درس تاریخ است. وقتی دانش آموزان فرصت هایی برای تعامل با یکدیگر به دست می آورند و زمانی که به صورت مشترک و گروهی روی اهداف کار می کنند، موفقیت های بیشتری کسب می کنند. سعی کردیم از طریق تعامل، دانش آموزان یاد بگیرند و با یکدیگر موضوعات را مورد بررسی قرار دهند، در ایده ها و اندیشه های یکدیگر سهیم شوند، تفاوت های خود را بهتر بشناسند و فهم جدیدی را نسبت به موضوعات تاریخی به دست آورند. به عبارت دیگر، تدریس تاریخ با توجه به روش های تدریس فعال و توجه ویژه به مشارکت دانش آموزان، تفاوت معناداری در پیشرفت درسی دانش آموزان ایجاد کرده است. در واقع وقتی دانش آموز بحث را از دید خود مورد تجزیه و تحلیل قرار می دهد و وقتی که هر دانش آموز دیدگاه خود را در گروه مطرح می کند در نهایت یادگیری عمیق و معنادار در همه ی آن ها اتفاق می افتد. به نظر می رسد هر چه دانش آموزان از یادگیری عمیق و معنادار برخوردار باشند و بر موضوع امتحان تسلط داشته باشند موجب می شود که اضطراب امتحان کمتری را تجربه کنند. همچنین یادگیری مشارکتی از طریق اجرای روش های فعال تدریس باعث به وجود آمدن ارتباطات واقعی و رو در رو در بین دانش آموزان با یکدیگر و با معلم می شود که این موضوع منجر خواهد شد دانش آموزان اطلاعاتی به دست آورند که در شرایط آموزش به روش متداول، امکان دست یافتن به آن ها برای دانش آموزان دشوارتر است.

در پایان می‌توان گفت که علی‌رغم وجود مشکلات و موانع قابل توجه بر سر راه آموزش بهینه تاریخ، دست دبیران علاقه‌مند و خوش ذوق برای بهبود نسبی فرآیند یادهی - یادگیری تاریخ بسته نیست. شروع حرکت در این زمینه، مستلزم آن است که به اهمیت آموزش تاریخ باور داشته و بپذیریم خواندن تاریخ می‌تواند در زندگی حال و آینده فرزندان منشاء فایده و اثر باشد. همانطور که اشاره شد آموزش درس تاریخ در مدارس از اهمیت زیادی برخوردار است تاریخ علاوه بر اینکه نگرش دانش آموزان را نسبت به محیط اطراف تغییر می‌دهد موجب می‌شود احساس هویت خاص در فرد ایجاد شود. بعد از پذیرش این حقیقت و یافتن انگیزه‌های لازم و کافی برای تحول در آموزش تاریخ، معلمان باید به دنبال بررسی راه‌های ممکن جهت دور شدن از وضع فعلی و حرکت به سمت جایگاه برتر آموزش این درس باشند. بدیهی است که این امر با مطالعه مقالات و کتاب‌های عمومی (مربوط به کل دروس و ویژگی‌های دانش‌آموزان) و مطالب خاص مربوط به آموزش تاریخ که بعضاً در مجلات *رشد آموزش ابتدایی*، *راهنمایی*، و *رشد تاریخ* منتشر شده‌اند، عملی خواهد شد؛ به واقع گام دوم تحول زمانی برداشته خواهد شد که، معلمان به دانش و مهارت اولیه و لازم برای حرکت مجهز شوند.

در واقع آموزش تاریخ نیاز به فراهم کردن مجموعه‌ای از عوامل اجتماعی و انگیزه‌های درونی است. و باید در دانش آموز احساس علاقه و نیاز ایجاد شود تا امکان فراگیری حداکثری فراهم شود همچنین استفاده از روش‌های همیاری و مشارکت گروهی مانند پرسش و پاسخ گروهی، ساخت ماکت، کشیدن نقشه‌های تاریخی به صورت گروهی و جذاب کردن درس تاریخ با بیان مثالها و نکات جالب تاریخی و... به بهبود آموزش و افزایش علاقه دانش‌آموزان کمک می‌کند. همانطور که در متن نوشتار بیان شد مجموعه‌ای از عوامل موجب بی‌تمایلی دانش‌آموزان به درس تاریخ می‌شود که برای رفع این مشکل پیشنهاداتی ارائه شد.

همچنین باید متذکر شد که طرحهای فوق برای هر کلاسی قابل اجرا نیست، بلکه وضعیت علمی و تحصیلی دانش‌آموزان، تعداد آنها، میزان همکاری کادر اجرایی مدرسه در انتخاب طرح‌ها تاثیر زیادی دارد. قابل قبول بودن طرحهای اقدام پژوهی در کلاس اول، دوم و سوم انسانی به دلایل ذیل می‌باشد: مشارکت دانش‌آموزان در جریان تدریس نسبت به ترم گذشته افزایش یافت. همکاری و همیاری دانش‌آموزان با مباحثات گروهی، ایفای نقش و ساختن دست‌سازه یا ماکت بیشتر شد، خلاقیت و پژوهشگری دانش‌آموزان برای پرسش و پاسخ گروهی ارتقا یافت، علاقمندی دانش‌آموزان به فرهنگ و تمدن ایرانی و آباء و اجدادشان در نتیجه اردوهای تاریخی، خواندن مطالب جذاب و نشان دادن تصاویر تاریخی و... افزایش یافت.

پیشنهادات

- معلم به موضوع مورد تدریس علاقه واقعی داشته باشد و برای آن ارزش قائل شود.
- در برابر کاستی‌ها و مشکلات تسلیم نشوید.
- محدودیت‌ها را به چشم سازنده‌ی فرصت‌ها بنگرید.
- هنرمندانه به تلفیق روش‌های تدریس پردازید و بر یک شیوه تاکید نکنید.
- از توان فکری خود و دانش‌آموزان بهره‌های خلاقانه ببرید.
- استفاده از روش‌های تلفیقی مشارکتی در کلاس درس.
- استفاده از دبیر متخصص در رشته تاریخ.
- توانمندسازی معلمان از نظر علمی با برگزاری دوره‌های ضمن خدمت تخصصی و برگزاری مسابقات علمی.
- چیدمان کلاس به صورت U شکل.
- استفاده از نقشه‌های تاریخی برای ارائه مطالب.
- تدریس صحیح و داشتن قدرت بیان معلم.
- همکاری والدین با مدرسه.
- تهیه طرح درس و برنامه برای هر جلسه و مرور آن توسط معلم.
- اهمیت بیشتر به جایگاه درس تاریخ.
- متنوع بودن پرسش و پاسخ در سر کلاس.
- ترغیب دبیران به تأکید بر فهم عمیق دانش‌آموزان از مطالب درسی و خوداری ورزیدن از شیوه نامناسب تمرین و تکرار بیش از حد پرسش‌های نمونه و وادار کردن دانش‌آموزان به حفظ پاسخ.
- تشویق دبیران با سابقه برای به روز کردن شیوه تدریس و استفاده از وسایل کمک آموزشی
- حفظ ترکیب سنی دبیران در مناطق و نواحی به گونه‌ای که تا حد امکان دبیران با سابقه در کنار دبیران جوان به کار گمارده شوند تا هم امکان استفاده از تجربه پیشکسوتان فراهم آید و هم شادابی و تحرک دبیران جوان تر موجب انگیزه‌های کاری در دبیران با سابقه گردد.

- اولویت بخشیدن به دبیران بومی برای تدریس، به‌ویژه در مناطق دارای افت تحصیلی
- تهیه لوح فشرده خلاصه شده از مطالب درسی توسط گروه‌های آموزشی نواحی و مناطق و راه‌اندازی بانک امانات لوح فشرده مذکور به دبیران.
- برگزاری مسابقات علمی برای دبیران و دانش‌آموزان و نقد و بررسی شیوه‌های تدریس در جمع دبیران.
- ایجاد انگیزه در بین دانش‌آموزان و ترغیب آنان به فراگیری تاریخ به عنوان یک علم.
- آشنا ساختن دانش‌آموزان با انواع سوالات.
- نظارت صحیح مدیران مدارس و سرگروه‌های آموزشی تاریخ بر برگزاری صحیح آزمون توسط معلمان.
- در صورت امکان ساعت اختصاص داده شده به درس تاریخ در برنامه هفتگی افزایش یابد.
- بلافاصله پس از آزمون با پرسش کلاسی، دانش‌آموزان را از نتیجه کار آگاه کنیم.
- برای اینکه دانش آموز بداند، در طول تدریس به دنبال آموختن چه چیزی باشد، بیان اهداف آموزشی مورد انتظار از او را در ابتدای درس فراموش نکنیم.
- چگونگی یادگیری و نحوه انجام کار برای دانش‌آموز مشخص شود.
- به منظور افزایش حس کفایت در دانش‌آموز از او بخواهیم مطالب یاد گرفته شده را به دوستان یا کلاس آموزش دهد.
- در مورد مشکلات درسی دانش‌آموز و ریشه‌یابی آن، با او تبادل نظر و گفتگو کنیم.
- مطالب درسی را به ترتیب از ساده به دشوار مطرح کنیم.
- در آموزش تاریخ از لحن (حالت) متناسب با موضوعات بحث استفاده نماید. این بدان معنی است که برای داستان‌گویی، شعرخوانی، تحلیل و غیره گنجینه لغات و لحن مخصوص به هر یک را به کار گیرد.
- دبیر تاریخ نه آن‌چنان مختصر بگوید که ابهام را موجب شود، و نه آن قدر رشته سخن را طولانی کند که سر رشته مطلب گم شود و حوصله دانش‌آموزان به سر رود.
- ارائه سخن در درس تاریخ مستلزم آمادگی روحی و قرار داشتن در شرایط مناسب است.
- برای ارائه درس لازم است طرحی مناسب برای آغاز یا پایان مطالب آن در نظر گرفت تا سخن ایده‌آل و متناسب باشد.

- معلم تاریخ، لازم است به میزان قابل توجهی شعر، حکایت، مثل، نکات جالب، اخبار را در حافظه داشته باشد. و بدون شک هدف معلم درس تاریخ، خسته و بیزار کردن دانش‌آموزان نیست. پس نباید چنان سخن بگوید که منجر به روی گردانی از تاریخ بشود، بلکه با درک شرایط کلاس، سخن مناسب بگوید.
- بیان هنری و حتی هنر بیان در درس تاریخ اهمیت بسیار دارد. بیان زیبا و دلنشین و کلام شیرین، هم به خوبی بر دل می‌نشیند و هم کلاس را جذاب می‌کند و هم فهم مطالب را آسان می‌سازد.
- معلم تاریخ باید توجه داشته باشد که تاریخ در واقع سخن گفتن از مسائل مهم است مثل: تمدن‌های بزرگ، ملت‌های صاحب تمدن، بر این اساس او باید با اعتماد به نفس، باور به این که کار مهمی انجام می‌دهد و با روحیه‌ای قوی سخن بگوید. کسی که درس می‌دهد و خود بدان باور ندارد، در قدم اول خود را زجر می‌دهد و در قدم دوم دانش‌آموزان را از درس روی گردان می‌کند و به رشته علمی خود ضربه می‌زند.
- معلم از دانش‌آموزان بخواهد، داستان‌هایی را که در زمینه معینی در کتاب‌های گوناگون غیر درسی آمده‌اند را مطالعه کند.
- استفاده از اسناد و مدارک، قباله‌های دوران گذشته سر کلاس برای فراگیران جالب خواهد بود.
- معلم دانش‌آموزان را به موزه‌ها و اماکن معتبر قدیمی و تاریخی ببرد، تا آنها بتوانند نسبت به گذشته و تاریخ مردم منطقه خود بصیرت کسب کنند.
- در صورتی که امکان سفر برای بازدید از مکان‌های تاریخی و فرهنگی وجود ندارد، از تصویرهای مناسب موجود استفاده کند. مثلاً همه دانش‌آموزان به شهر تاریخی اصفهان دسترسی ندارند. ولی تصاویر رنگی جالبی از بناهای تاریخی شهر مذکور موجودند که می‌توان در تدریس از آنها استفاده کرد.
- هدایت و راهنمایی دانش‌آموزان به کتابخانه‌ها و مراکز فرهنگی دیگر.
- در جهان امروز، منابع تصویری اهمیت زیادی دارند. در جامعه ما دانش‌آموزان کمتر حوصله شنیدن دارند و بیشتر علاقه‌مند به دیدن هستند. لذا استفاده از عکس‌ها، نقاشی‌ها، چارت و پوستر در آموزش تاریخ تأثیر به‌سزایی دارد. نقشه‌های جغرافیایی نیز نقش مهمی در آموزش مباحث تاریخی ایفا می‌کند. اساساً آموزش برخی از جریان‌های تاریخی، نظیر فتوحات و جنگ‌های بزرگ، چگونگی پیدایش حکومت‌های جدید و دلایل انتخاب پایتخت‌ها، فقط از طریق نقشه امکان‌پذیر است. این منابع از یک طرف به دانش‌آموزان کمک می‌کنند تا به تدریج تصویری از گذشته در ذهن خود بسازند. و از سوی دیگر درس را برای آنان لذت بخش می‌کند و به اعتبار آن می‌افزاید. بازدید از موزه‌ها، اماکن تاریخی و فیلم‌های آثار باستانی نیز در همین راستا مفید است

- تدریس هر موضوعی به روشنی، زبان و ادبیات مخصوص به خود را می‌طلبد. هر قدر معلم با این نیازمندی‌ها آشنایی بیشتری داشته باشد، یقیناً حاصل کارش ارزشمندتر خواهد بود. اولین شرط معلم تاریخ موفق، برخورداری او از فکر و نگاه تاریخی است، یعنی جست و جوگر و کاشف تفاوت‌ها و تغییرات حقیقی.

- معلم تاریخ نباید کلاس تعلیم تاریخ را به طور تبلیغ مبدل سازد. هدف معلم تاریخ باید بیان واقعیت باشد. و با بیان روایت‌های متفاوت مطلب را بدون دآوری به ذهن دانش آموز انتقال دهد.

منابع و ماخذ

- اسکندری، حسین و همکاران (۱۳۹۳): اقتدار معلم، اضطراب، افسردگی، و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، فصلنامه روانشناسی تربیتی، سال یازدهم، ش ۳۵.
- افشارنیا، معصومه (۱۳۹۷): بررسی مدیریت کلاس درس و روش کلاس‌داری معلمان در مدارس و مراکز آموزشی.
- افلاکی‌فرد، حسین (۱۳۹۷): تأثیرگذاری فضای آموزشی در شادی و یادگیری دانش‌آموزان، مجله دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی، سال اول، ش ۲.
- اقدسی، سمانه و همکاران (۱۳۹۲): تعامل معلم و دانش‌آموز در کلاس درس مدارس موفق و ناموفق، فصل‌نامه تعلیم و تربیت، ش ۱۱۹.
- آزاده، عطالله (۱۳۹۹): شناسایی روابط معلم دانش‌آموز از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی، فصلنامه تدریس‌پژوهی، سال هشتم، شماره سوم.
- بهارلو، فیروزه (۱۳۹۸): راه‌کارهای عملی مدیریت کلاس، پژوهشنامه اورمزد، ۲۹.
- پایدار، حبیب‌الله (۱۳۸۰): برداشت‌هایی درباره فلسفه تاریخ از دیدگاه قرآن، تهران.
- پرهون، حسن (۱۳۸۲): ضرورت بازنگری و اصلاح روش‌های آموزش تاریخ، مجله رشد آموزش تاریخ، ش ۱۳.
- پورمیر، جواد (۱۳۵۰): تنبیهات بدنی، متب امام، ش ۲۶.
- تقی‌پور، حسینعلی (۲۰۱۷): دانش محتوایی روش‌های معلمی و تأثیر آن بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان.
- تقوی نسب، نجمه (۱۳۹۱): فلسفه و مفاهیم درس تاریخ، مجله رشد آموزش تاریخ، ش ۱۳.
- خیراندیش، عبدالرسول (۱۳۸۸): درس تاریخ و مساله حفظ کردن آن، از مجموعه راهکارهای آموزش به کوشش نصرالله صالحی، شورا.
- خیراندیش، عبدالرسول، «درس تاریخ و مسئله حفظ کردن آن»، از مجموعه راهکارهای آموزش تاریخ به کوشش نصرالله صالحی، تهران، شورا، ۱۳۸۸.
- خیراندیش، عبدالرسول (۱۳۸۶): «جغرافیا و آموزش تاریخ»، رشد آموزش تاریخ، دوره نهم، شماره ۱ رامبد، آیدا (۱۳۸۵): «تفسیرهای متفاوت از تاریخ»، رشد آموزش تاریخ، دوره ششم، شماره ۲.

روح‌الامینی، فاطمه بیگم (۱۳۸۶)؛ «چگونه دانش‌آموزان را به درس تاریخ علاقه‌مند کردم» رشد آموزش تاریخ، دوره نهم، شماره ۱.

سلیقه‌دار، سکینه (۱۳۹۰): نقش دبیران تاریخ در رشد و خلاقیت دانش‌آموزان، رشد، ش ۳.

سلیقه‌دار، سکینه (۱۳۹۰): نقش دبیران تاریخ در رشد و خلاقیت دانش‌آموزان، رشد، ش ۳.

سلیقه‌دار، سکینه، «نقش دبیران تاریخ در رشد و خلاقیت دانش‌آموزان، رشد، دوره دوازدهم، ش ۳، بهار ۱۳۹۰. سلیمان‌پور، جواد (۱۳۸۰): مهارت‌های تدریس و یادگیری کاربرد مهارت‌های تفکر در تعلیم و تربیت، تهران، انتشارات احسن.

سلیمی، حسین (۱۳۸۲): مطالعه تاثیر رفتار معلم بر نظم‌پذیری دانش‌آموزان در مدرسه، فصلنامه نوآوری آموزشی، ش ۶.

سیف، علی اکبر (۱۳۷۵): روانشناسی پرورشی (روانشناسی یادگیری و آموزش)، انتشارات آگاه، تهران. شبیری، سید محمد، روش‌ها و فنون تدریس.

شعبانی، حسن (۱۴۰۱)، مهارت‌های آموزشی و پرورشی، تهران، انتشارات سمت.

شکاری، عباس (۱۳۸۰): بررسی تطبیقی روش‌های تدریس تاریخ با تکیه بر روش ایفای نقش، پایان‌نامه دکتری، دانشگاه تهران.

صبری، مریم (۱۳۹۴): اقدام پژوهی: تفکر عمیق، پژوهش در عمل، بهبود آموزش و تدریس، چاپ اول.

صفوی، امان‌الله (۱۳۸۱): کلیات روش‌ها و فنون تدریس، تهران، نشر معاصر.

عباسی، رضا و همکاران (۱۳۹۵): بررسی کلاس درس معلمان با تأکید بر فنون کلاس‌داری آنان، مجله رویکردهای پژوهشی در علوم اجتماعی، ش ۶.

فضلی‌خانی، منوچهر، راهنمای عملی روش‌های مشارکتی و فعال در فرایند تدریس، تهران، آزمون نوین، ۱۳۸۴.

قاسمی پویا، اقبال، راهنمای معلمان پژوهنده، تهران، مولف، ۱۳۸۳.

قنبرلو، پروین (۱۳۹۹): تأثیر تشویق و تنبیه بر اصلاح و تغییر رفتار دانش‌آموزان، مجله پژوهش‌های معاصر در علوم و تحقیقات، سال دوم، ش ۱۱.

کیوان، مهدی (۱۳۸۵)؛ «در باره شیوه تدریس تاریخ در دوره متوسطه»، رشد آموزش تاریخ، دوره هشتم، شماره ۱

ملکی، حسن (۱۳۸۴): صلاحیت‌های حرفه‌ای معلمي، تهران، انتشارات مدرسه.

میرهادی، حسینی (۱۳۸۵): آموزش تاریخ در اینترنت، مجله رشد آموزش تاریخ، شماره ۲۵.

نوری، مسعود (۱۳۸۹): مدیریت رفتار و راهبردهای آموزشی دانش‌آموزان دارای اختلال نارسایی توجه، ش ۱۰۳.

ونوس، عبدالهی و همکاران (۲۰۱۶): بررسی تاثیر چیدمان کلاس در رفتارهای کلاسی دانش‌آموزان و معلمان با توجه به روش‌های تدریس نوین.

ونوس، عبدالهی و همکاران (۲۰۱۶): بررسی تاثیر چیدمان کلاس در رفتارهای کلاسی دانش‌آموزان و معلمان با توجه به روش‌های تدریس نوین.

هیل، س.پ (۱۳۳۴): آموزش تاریخ، ترجمه مهدی جلالی، تهران، کمیسیون ملی یونسکو در ایران.

ونوس، عبدالهی و همکاران (۲۰۱۶): بررسی تاثیر چیدمان کلاس در رفتارهای کلاسی دانش‌آموزان و معلمان با توجه به روش‌های تدریس نوین.